

Kennisdocument

Gierzwaluw

Apus apus

Inhoudsopgave

Leeswijzer	3
Inleiding	6

1 De gierzwaluw 11

1.1 Soortkenmerken	12
1.2 Leefwijze	12
1.3 Voedsel	15
1.4 Nesten en (functionele) leefomgeving	16
1.5 Verspreiding en aantalsontwikkeling	18
1.6 Populaties	20

2 Benodigd ecologisch onderzoek 22

2.1 Inleiding	23
2.2 Het aantonen van aanwezigheid of afwezigheid	23
2.3 Het bepalen van de effecten van de activiteiten	31

3 Mogelijke maatregelen ten gunste van de soort 34

3.1 Werken buiten kwetsbare periodes	36
3.2 Alternatieve nestplaatsen aanbieden	37
3.3 Faseren activiteiten in ruimte en tijd	47
3.4 Toegankelijk houden nestplaatsen	47
3.5 Ongeschikt maken nestplaatsen	47
3.6 Inschakelen gierzwaluwdeskundige	48
3.7 Opstellen ecologisch werkprotocol	49

4 Beschermingsmaatregelen per activiteit 50

4.1 Effecten van verschillende typen activiteiten	51
4.2 In aanmerking komende maatregelen bij verschillende typen activiteiten	51

5 Bronnen 53

Colofon	55
---------	----

Bijlagen 56

BIJLAGE 1 Wet natuurbescherming	57
BIJLAGE 2 Jaarrond beschermde nesten	61

Leeswijzer

Dit document is opgebouwd uit vier inhoudelijke hoofdstukken die los van elkaar, maar ook in samenhang met elkaar te lezen zijn. Het is niet noodzakelijk om dit document van voor tot achter te lezen. Elk hoofdstuk heeft zijn eigen ingang. Afhankelijk van uw primaire vraag kunt u direct door naar één van deze vier hoofdstukken en zo nodig kunt u terugrijpen op één van de andere hoofdstukken. Hieronder lichten we de inhoud per hoofdstuk toe.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1: Ecologische informatie

Wilt u meer weten over de gierzwaluw zelf, dan vindt u in hoofdstuk 1 inhoudelijke ecologische informatie. Hier leest u bijvoorbeeld over de leefwijze van gierzwaluwen en hun nestplaatsen.

Hoofdstuk 2: Ecologisch onderzoek

Bent u vooral geïnteresseerd in welk ecologisch onderzoek u op welk moment moet uitvoeren om aan de vereisten vanuit de soortbescherming te voldoen? Dan start u met hoofdstuk 2. Hierin staat onder andere beschreven op welke wijze u de aanwezigheid van gierzwaluwen kunt aantonen, maar ook hoe u aantoont dat de functionaliteit van een nestplaats van de gierzwaluw al dan niet behouden blijft.

Hoofdstuk 3: Mogelijke maatregelen

Hoofdstuk 3 geeft voorbeelden van maatregelen ten gunste van de gierzwaluw die u bij uw activiteiten kunt nemen. Het nemen van één of meerdere van deze maatregelen stelt u in staat om negatieve effecten van uw activiteiten geheel of zoveel mogelijk te voorkomen. Hiermee voorkomt u mogelijk een overtreding van de Wet natuurbescherming. Wanneer een overtreding niet te voorkomen valt, kunnen dit maatregelen zijn om in aanmerking te komen voor een ontheffing. In de meeste gevallen beoordelen Gedeputeerde Staten van de provincie (met vaak als uitvoerende

tak de Omgevingsdienst) of deze maatregelen afdoende zijn en verlenen zij u indien mogelijk en/of nodig de vereiste ontheffing. In situaties waar nationale belangen aan de orde zijn, is het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) het bevoegd gezag (artikel 1.3 Besluit Wet natuurbescherming). Voorbeelden hiervan zijn het aanleggen of aanpassen van de hoofdinfrastructuur zoals snelwegen, hoofdspoor en waterwegen, maar ook de hoofdinfrastructuur die nodig is om gas en elektriciteit te transporteren (zie ook het [‘Taken en rolverdeling bevoegdheden’](#)).

Hoofdstuk 4: Beschermingsmaatregelen per activiteit

Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de meest voorkomende activiteiten met een mogelijk negatief effect op de gierzwaluw. Daaraan is in de vorm van een matrix een aantal te nemen maatregelen ten gunste van de gierzwaluw gekoppeld om de negatieve effecten te verminderen of op te heffen. De inzet van maatregelen en de beoogde effectiviteit daarvan, zijn sterk afhankelijk van lokale factoren die door een deskundige bepaald worden. Elk project vergt immers maatwerk. De betrokken deskundige geeft aan welke maatregelen meegenomen moeten worden in de planvoorbereiding en uitvoering.

Juridisch kader

Het juridisch kader voor de bescherming van de gierzwaluw is vastgelegd in artikelen 1.11 en 3.1 tot en met 3.4 van de Wet natuurbescherming (zie [bijlage 1 Wet natuurbescherming](#)). Dit kader is door de nationale wetgever uitgewerkt in het Besluit natuurbescherming en de Regeling natuurbescherming. Het kader staat nader beschreven in een afzonderlijk document: het [juridisch kader](#) horende bij de kennisdocumenten. Op provinciaal niveau kunnen Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten binnen dit kader beleidskeuzes maken. Deze beleidskeuzes zijn niet beschreven in het juridisch kader behorende bij de kennisdocumenten; hiervoor wordt doorverwezen naar de websites van de diverse provincies waar de beleidsregels en verordeningen te vinden zijn. De provinciale beleidskeuzes vormen voor de provincie - samen met het juridisch kader en het kennisdocument - een handreiking voor het beoordelingskader bij een provinciale ontheffingsaanvraag. Hierbij wordt benadrukt dat altijd afge- weken kan worden van het kennisdocument, zolang de keuzes ecologisch onderbouwd zijn.

Versie

Het voorliggende kennisdocument gierzwaluw 2023 vervangt het kennisdocument gierzwaluw 2017 en de soortenstandaard gierzwaluw uit 2014. Die laatste was door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland ([RVO.nl](#)) in opdracht van het ministerie van Economische Zaken opgesteld. De actualisatie van het kennisdocument in 2023 heeft plaatsgevonden op basis van nieuwe of gewijzigde inhoudelijke (ecologische) kennis en in samenspraak met diverse experts.

In vergelijking met de soortenstandaard zijn beleidskeuzes uit de kennisdocumenten verwijderd. Dat was nodig vanwege de decentralisatie van het bevoegd gezag en de vrijheid die iedere provincie heeft voor invulling van het eigen natuurbeleid. Daarmee is dit document een algemeen kennisdocument geworden waarin beleidsneutrale informatie staat over de soort.

Inleiding

Inleiding

Waarom het kennisdocument

In de Wet natuurbescherming (Wnb) is opgenomen dat iedereen voldoende zorg in acht neemt voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving (artikel 1.11 Wnb). Naast deze (algemene) zorgplicht heeft een aantal soorten een specifieke bescherming en zijn deze als zodanig opgenomen in de Wnb. Zo is de gierzwaluw aangewezen als een beschermd inheemse diersoort en opgenomen in artikel 3.1 van de Wet natuurbescherming op basis van het feit dat de soort deel uitmaakt van ‘alle natuurlijk in het wild levende vogelsoorten op het Europese grondgebied van de Lidstaten waarop het Verdrag van toepassing is’ (artikel 1 van de Vogelrichtlijn).

De gierzwaluw staat ook vermeld op de lijst met vogelsoorten waarvan de nesten jaarrond beschermd zijn (RVO, 2009). Op deze lijst vallen de gierzwaluwnesten onder categorie 2 “nesten van deze semi-koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing of biotoop”. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats van deze soorten zijn vaak zeer specifiek en beperkt beschikbaar (zie [bijlage 2 Jaarrond beschermde nesten](#)). Elke provincie kan als bevoegd gezag echter haar eigen lijst vaststellen van soorten waarvoor bepaalde beschermingskaders gelden in de betreffende provincie. Informatie hierover is beschikbaar

via de provinciale websites. De gierzwaluw staat niet vermeld op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels (2016).

De Wet natuurbescherming bevat in artikel 3.1 en artikel 3.2 een aantal verboden handelingen die van toepassing zijn op alle inheemse vogels (zie [bijlage 1 Wet natuurbescherming](#)). De wet verbiedt onder andere:

- Het opzettelijk doden of vangen van vogels (artikel 3.1 lid 1).
- Het opzettelijk vernielen of beschadigen van nesten, rustplaatsen en eieren van vogels, of het wegnemen van nesten (artikel 3.1 lid 2).
- Het rapen en onder zich hebben van eieren van vogels (artikel 3.1 lid 3).
- Het opzettelijk storen van vogels (artikel 3.1 lid 4)¹.
- Het bezit, het vervoer en de handel in vogels, dood of levend, dan wel delen of producten daarvan (artikel 3.2).

Het overtreden van deze verboden kan leiden tot bestuursrechtelijke maatregelen in de vorm van een last onder bestuursdwang, een last onder dwangsom of een BSBm (Bestuurlijke strafbeschikking milieu). Overtreding van deze verboden is bovendien een economisch delict en kan leiden tot strafrechtelijke vervolging.

De Wnb voorziet in een algemene bevoegdheid voor de bevoegde gezagen (de provincies en in sommige gevallen het

¹ Het verbod, bedoeld in het vierde lid, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort (artikel 3.1 lid 5).

ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV)) om onder voorwaarden een ontheffing of vrijstelling te verlenen van de verboden (artikel 3.3). Een ontheffing op grond van artikel 3.3 Wet natuurbescherming kan verleend worden wanneer aan drie voorwaarden is voldaan:

1. Er is geen andere bevredigende oplossing welke redelijkerwijs (in relatie tot de doelstelling van de activiteit) minder effecten op de soorten geeft.
2. De ingreep is nodig voor één van de in artikel 3.3 Vierde lid onder b gespecificeerde belangen.
3. De maatregelen mogen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort.

Zie voor een nadere toelichting ook het [juridisch kader](#) dat bij de kennisdocumenten hoort.

Wat staat er in een kennisdocument?

Een kennisdocument geeft voor een soort onder andere een overzicht van veel gebruikte maatregelen die genomen kunnen worden als deze beschermde soort aanwezig is in of nabij een gebied waar de ruimtelijke activiteiten gaan plaatsvinden. Dergelijke maatregelen voorkomen of verminderen negatieve effecten op de soort als gevolg van die voorgenomen activiteiten. Naast de genoemde maatregelen in dit kennisdocument geldt in alle gevallen dat er ook oplossingen liggen in andere niet nader omschreven alternatieven voor de uit te voeren activiteiten. Ook is het altijd mogelijk om af te wijken van de in dit document beschreven maatregelen, zolang de keuzes ecologisch onderbouwd worden. Verder beschrijft een kennisdocument de kenmerkende ecologische aspecten en de wijze waarop de aan-

of afwezigheid van de soort kan worden aangetoond.

Wat kunnen gebruikers ermee?

De twee voornaamste doelgroepen van het kennisdocument zijn de initiatiefnemers van ruimtelijke activiteiten en de bevoegde gezagen.

Initiatiefnemers ruimtelijke activiteiten

Een initiatiefnemer, of diens ecologisch adviseur, kan de informatie in het kennisdocument - in combinatie met andere informatie - gebruiken bij:

- Het invulling geven aan onder andere het zorgvuldig handelen, eventueel in het kader van gedragscodes.
- De zorgplicht.
- Het onderbouwen van maatregelen voor een ontheffingsaanvraag.
- Het voorkomen van een overtreding.
- Het behoud van de functionaliteit van nestplaatsen.

Het kennisdocument is daarbij nadrukkelijk een handreiking. Het beschrijft hoe en met welke maatregelen bijgedragen kan worden aan het behoud van een gunstige staat van instandhouding van de gierzwaluw. Daarnaast kan de informatie bijdragen aan het verkrijgen van inzicht in de benodigde onderzoeks- en uitvoeringsinspanning.

De betrokken deskundige beoordeelt of bij het initiatief verbodsbepalingen uit de Wet natuurbescherming overtreden worden. Het is de keuze en verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer zelf om de maatregelen, eventueel aan de hand van het kennisdocument,

te formuleren en uit te voeren ter voorkoming van een overtreding. Wanneer een verbodsbepaling overtreden wordt (of hier kans op is), moet altijd een ontheffingsaanvraag worden ingediend.

Kennisdocumenten kunnen toegepast worden in elke provincie en ook bij activiteiten die onder bevoegd gezag van het Rijk vallen. De documenten zijn landelijk toepasbaar.

Bevoegde gezagen

Het bevoegd gezag kan informatie uit het kennisdocument gebruiken bij de beoordeling van ontheffingsverzoeken, afgifte van een verklaring van geen bedenkingen of handhaving. De informatie is generiek van aard en het is de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer hoe deze informatie gebruikt wordt in een individueel geval (maatwerk). Lokale feiten en omstandigheden zijn namelijk in veel gevallen bepalend voor de onderzoeksinspanningen en de te nemen maatregelen. Hiervoor is informatie nodig over de betreffende activiteit en de aanwezigheid van beschermde soorten, zowel in het plangebied (werklocatie) als daarbuiten (beïnvloedingszone). Deze informatie is van belang om vast te stellen welke maatregelen in een individueel geval nodig zijn.

Ook de aard en duur van de activiteit, het bijbehorend effect en het schaalniveau waarop de activiteit wordt uitgevoerd, kunnen van invloed zijn op de omvang van de schadelijke effecten en de beoordeling of daarmee verbodsbepalingen van de natuurwetgeving worden overtreden. Het kennisdocument vormt daarom slechts een hulpmiddel en sluit andere dan in dit document genoemde maatregelen en methoden niet uit. Wel moeten deze

maatregelen door een deskundige op het gebied van de soort en/of op basis van wetenschappelijke bronnen goed kunnen worden onderbouwd. Het kennisdocument kan alleen worden gebruikt in combinatie met het juridisch kader behorende bij de kennisdocumenten en het, indien beschikbaar, relevante provinciespecifieke beleid voor ontheffingen en vrijstellingen.

Samenhang met andere instrumenten

Het kennisdocument werkt nader uit wat getoond wordt in de [Maatregelenindicator Soorten](#). Deze indicator is een internetapplicatie die snel een eerste inzicht verstrekt in mogelijke generieke maatregelen. De maatregelen zijn gebaseerd op de activiteiten zoals deze in de WABO en Waterwet (in de toekomst de Omgevingswet) worden onderscheiden. Het kennisdocument is daarnaast ook van toepassing op activiteiten waarvoor geen omgevingsvergunning nodig is (zoals slopen).

Misvatting

De kennisdocumenten dienen niet verward te worden met door de minister goedgekeurde en landelijk toe te passen gedragscodes. Een ontheffing is niet noodzakelijk wanneer wordt voldaan aan de voorwaarden zoals gesteld in reeds goedgekeurde gedragscodes. De kennisdocumenten geven informatie over maatregelen om effecten te minimaliseren of te compenseren, maar verlenen de initiatiefnemer die daar gebruik van wil maken geen vrijstelling of ontheffing. In alle gevallen geldt dat wanneer een overtreding niet met zekerheid en aantoonbaar te voorkomen is, een ontheffing aangevraagd moet worden bij het bevoegd gezag.

Vragen of reageren

Bij het ontwikkelen en actueel houden van de kennisdocumenten, gecoördineerd vanuit BIJ12, wordt gebruik gemaakt van de ecologische en juridische expertise van verschillende deskundigen. Ondanks de zorgvuldige wijze waarop de kennisdocumenten zijn samengesteld, zullen zich in de praktijk toch nieuwe situaties voordoen, andere ervaringen worden opgedaan of andere oplossingen worden aangereikt. Deze informatie en de ervaringen met het gebruik van de kennisdocumenten kunnen leiden tot aanpassingen in een volgende (geactualiseerde) versie van het kennisdocument.

Heeft u tekstuele vragen of suggesties? Stuur een e-mail naar kennisdocumenten@bij12.nl. Voor inhoudelijke vragen over de uitvoering van de Wet natuurbescherming of beoordeling van een aanvraag kunt u contact opnemen met de desbetreffende provincie of RVO.

1 De gierzwaluw

1.1 Soortkenmerken

1.2 Leefwijze

1.3 Voedsel

1.4 Nesten en (functionele) leefomgeving

1.5 Verspreiding en aantalsontwikkeling

1.6 Populaties

1 De gierzwaluw

1.1 Soortkenmerken

De gierzwaluw is een kleine tot middelgrote vogel met een lengte van gemiddeld 17 tot 17,5 centimeter lang. De vogel weegt tussen de 38 en 42 gram. Gierzwaluwen hebben een torpedovormig lichaam, lange, spitse, sikkelvormige vleugels en een korte, gevorkte staart. Ze zijn donkerbruin van kleur, zowel van boven als van onder, maar tegen een lichte lucht lijken ze eerder zwart. Alleen de keel is lichter van kleur, namelijk wit. De geslachten zijn gelijk van uiterlijk. Alleen de jongen zijn lichter van kleur met donkerbruine veren met witte randjes en witte veren rond de snavel. Gierzwaluwen hebben krachtige poten met scherpe klauwtjes. Alle vier de tenen zijn naar voren gericht. Hiermee kan een gierzwaluw aan een verticale ruwe wand aanhaken en langere tijd blijven hangen (zie [figuur 1.1](#)).

De gemiddelde levensverwachting van de gierzwaluw is zes à zeven jaar. Er zijn in Nederland ook meldingen gedaan van langer levende gierzwaluwen, tot maximaal 14 jaar.

1.2 Leefwijze

Gierzwaluwen broeden van oudsher in rotsspleten in berggebieden en aan de kust. Gierzwaluwen zijn in West-Europa sterk geassocieerd met mensen vanwege de nestplaats. De nestplaatsen bevinden zich in de regel in gebouwen achter spleten en gaten. Gierzwaluwen zijn doorgaans (semi-) koloniebroeders,

Figuur 1.1: Gierzwaluw.
(Bron: Jochem Kühnen)

waarbij de kolonie in grootte kan variëren van tientallen nesten in één gebouw tot verspreide nesten in een complete wijk. Er kunnen meerdere paartjes vlak bij elkaar tot broeden komen, waarbij elk paartje een eigen ingang gebruikt.

Zomervogel

De gierzwaluw is een uitgesproken zomervogel en is vrijwel uitsluitend van april tot en met augustus/begin september in

Nederland aanwezig, met de hoogste aanwezigheid van mei tot en met juli. De overige maanden worden doorgebracht in Afrika. De datum van de aankomst van de eerste broedvogel van een nest kan van jaar tot jaar verschillen als gevolg van weersinvloeden op de trekroute (Wortelboer, 2015). Gierzwaluwen maken de terugreis vanuit Afrika naar Nederland individueel. Het tijdstip van aankomen van de broedvogels in Nederland vindt daarom ook gespreid plaats. De partners komen veelal apart aan. Er is geen duidelijk beeld of mannetjes of vrouwtjes als eerste bij een nestplaats aankomen. De broedvogels komen eind april tot begin mei aan in Nederland. De jonge, niet-broedvogels van twee tot drie jaar oud komen in de periode half mei tot half juni terug, waarschijnlijk ook in fasen. Tenslotte komen de jongen van vorig jaar, begin juli terug. Vanaf half juli ontstaan op mooie zomeravonden de verzamelvluchten van een groot deel van de vogels uit de kolonie tot wel honderden vogels tegelijkertijd bij elkaar, waarbij ze al roepend synchroon rondvliegen. In september en oktober kunnen nog overtrekkende gierzwaluwen uit het hoge noorden gezien worden.

Paarvorming

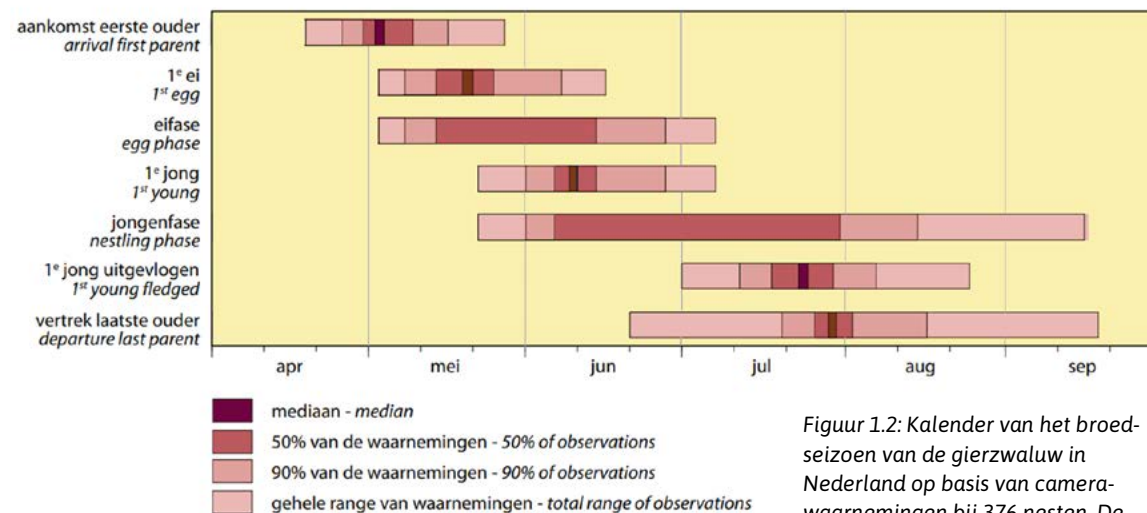
Eenmaal gevestigd zijn gierzwaluwen zeer plaatstrouw of objectrouw en bezetten ze het nest van het vorige jaar. Nadat een nestplaats is bezet, wordt dit jaren achter elkaar gebruikt. Nesten kunnen tientallen jaren lang elk jaar weer bezet zijn. Over het algemeen door hetzelfde paartje, maar als een partner in het voorjaar niet terugkomt of laat terugkomt, zoekt de eerst gearriveerde vogel binnen enkele dagen tot een week een nieuwe partner. Komt de oorspronkelijke partner later toch nog terug,

dan kan een gevecht ontstaan met de nieuweling. De vogels vormen dus geen paar voor het leven, maar zijn vooral gebonden aan hun vaste nestplaats. In het voorjaar, voordat het broeden start en na het uitvliegen van de jongen, trekken de paartjes samen op. Gedurende de broedtijd en het verzorgen van de jongen nemen ze elk afzonderlijk de taken waar van broeden, voeren van de jongen en schoonhouden van het nest. In het eerste jaar van de paarvorming wordt het nest gemaakt, maar wordt over het algemeen nog niet gebroed. In de volgende jaren wordt het nest hersteld en uitgebreid. De oudervogels eten een groot deel van de uitwerpselen van hun jongen op uit het nest en de directe omgeving van het nest. Zo wordt dezelfde nestplaats bruikbaar gehouden.

Broedfasen

De broedtijd van de gierzwaluw is van 15 april tot 1 september, maar kan per broedgeval verschillen. In [figuur 1.2](#) zijn de verschillende fasen van de broedperiode weergegeven. Dit overzicht is gebaseerd op 376 gemonitorde broedgevallen in 2003-2012 (Wortelboer, 2015). Gierzwaluwen hebben in Nederland één legsel per jaar, wat betekent dat er na het succesvol uitvliegen van de jongen geen tweede legsel wordt gestart. Als het legsel mislukt, dan kan er wel een vervolglegsel gestart worden. In dat geval kan het broedseizoen tot eind augustus of begin september voortduren. Het legsel van een gierzwaluw bestaat uit 2-4 witte eieren, gemiddeld 2,46 eieren per legsel. De eieren worden van begin mei tot begin juli gelegd, met een piek in de tweede helft van mei. De spreiding in legbegin is groot; tussen de start van het vroegste en het laatste legsel van een broedseizoen kan meer dan een maand tijdsverschil zitten. Bij een koud voorjaar wordt het eerste ei later gelegd, ook al zijn de vogels al op het nest aanwezig. Als een van de partners niet terugkomt, en er dus een nieuwe partner gezocht moet worden door de vaste broedvogel, dan start de eileg ook later. Door deze factoren is er een grote spreiding in de datum waarop het eerste ei gelegd wordt: van 2 mei tot 10 juli. Uit de gemonitorde broedgevallen bleek dat legfels die pas na 15 juni startten niet succesvol waren (Wortelboer, 2015).

Na gemiddeld 21 dagen komen de eieren uit met een spreiding van 17-27 dagen. De gierzwaluwen keren frequent terug naar hun nest om het broeden af te wisselen of de jongen te voeden. Ze brengen de nacht altijd door op het nest. De eerste week blijft

Figuur 1.2: Kalender van het broedseizoen van de gierzwaluw in Nederland op basis van camera-waarnemingen bij 376 nesten. De eifase strekt zich uit van begin mei tot begin juli (circa 60 dagen). De jongenfase strekt zich uit van 20 mei tot 15 september (circa 80 dagen). (Bron: naar Wortelboer, 2015)

overdag steeds één ouder op het nest om de jongen warm te houden. De ouders eten de uitwerpselen van de jongen rond het nest op, maar verder van het nest blijven de uitwerpselen liggen. Aan het eind van het broedseizoen is hieraan te zien of een nest jongen heeft gehad. De jongen vliegen gemiddeld na 40 tot 42 dagen uit. Ook hier zit afhankelijk van de weersomstandigheden een grote spreiding in: 37 tot 56 dagen. Eind juli zijn de meeste jongen uitgevlogen. Bij een nat en koud voorjaar kan dit moment ook later in de tijd liggen. Ook zijn er gevallen bekend, bijvoorbeeld bij vervolglegfels, waarbij het uitvliegen pas plaatsvindt in de tweede helft van augustus of begin september. Gemiddeld vliegen er per succesvol legsel 1,79 jongen uit, met een spreiding van 1-3 jongen. Na het uitvliegen van de jongen blijven de ouders gemiddeld nog vijf dagen op het nest.

Broedsucces

Het broedsucces in nestkasten is hoger dan die in natuurlijke nestplaatsen (Wortelboer, 2015), mogelijk door gunstigere klimaatomstandigheden in de nestkasten die mogelijk op gunstiger plekken zijn opgehangen. Uit onderzoek (Wortelboer, 2015) is naar voren gekomen dat er een relatie is tussen het broedsucces en het lokale weer. Zowel bij lage gemiddelde temperaturen als bij hoge gemiddelde temperaturen gedurende de fase dat er jongen zijn, is het broedsucces lager. Er is geen significant verschil in broedsucces gevonden tussen jaren (Wortelboer, 2015).

Migratie

Migratie is de seizoensgebonden beweging heen en terug tussen het broedgebied en het overwinteringsgebied. De gierzwaluw is een trekvogel die specifieke migratieroutes volgt op de trek naar de overwinteringsgebieden in Afrika (zie voor meer informatie het artikel 'Trekroutes en overwinteringsgebieden van Nederlandse Gierzwaluwen ontrafeld met geolocators', Klaassen et al., 2014). De gierzwaluw trekt aan het eind van het broedseizoen naar het zuiden tot in zuidelijk Afrika en in het voorjaar weer naar zijn broedgebieden in het noorden.

Dispersie

Dispersie is de ongerichte verspreiding of het uitzwerfen van een individu dat op zoek is naar een vestigingsplaats. Dispersie bij gierzwaluwen treedt waarschijnlijk uitsluitend op wanneer bestaande nestplaatsen zijn verdwenen of onbereikbaar zijn. Broedvogels gaan dan op zoek naar andere, op dat moment wel

beschikbare nestplaatsen, in eerste instantie binnen hun eigen kolonie. Jonge vogels die uitvliegen vertrekken direct uit de kolonie en worden in de volgende jaren over het algemeen niet meer in de oorspronkelijke kolonie teruggevonden. Ze kunnen dan overal terecht komen (binnen onder andere West-Europa). Over deze verplaatsing is nog weinig bekend.

1.3 Voedsel

In de vlucht worden vliegende insecten (luchtplankton) door de gierzwaluwen gevangen; per dag gaat het om tot wel tienduizenden insecten. Ze pikken deze insecten één voor één uit de lucht in de vlucht met hun extreem grote snavelopening, waarbij ze insecten die kunnen steken ongemoeid laten. Het zoeken van voedsel zelf kan op verschillende manieren plaatsvinden. Gierzwaluwen kunnen snelle vluchten maken langs bermen, houtwallen, bosranden of oevers. Op warme zomerdagen met een beetje wind, kunnen ze ook langzaam cirkelend op enkele tientallen meters boven de nestplaats de insecten uit de lucht happen die op de wind worden aangevoerd.

Als ze jongen hebben, maken gierzwaluwen van de gevangen insecten tijdens een lange voedselvlucht een voedselbal, waarin wel driehonderd insecten kunnen zitten. De jongen worden met tussenpozen gevoed om de 1-3 uur, maar dan wel met een flinke voedselbal in één keer. Bij jonge jongen wordt de voedselbal stukje voor stukje gevoerd. Per dag kan een gierzwaluwgezin tot wel circa 20.000 insecten eten.

Vocht halen gierzwaluwen uit hun voedsel (de insecten). Als het erg warm is willen de gierzwaluwen wel eens drinken. Dit doen ze door met hun snavel water te scheppen tijdens een lage vlucht over een kalm wateroppervlak. Ouders nemen geen water mee naar de jongen.

Foerageren

In de broedtijd foerageren grote aantallen gierzwaluwen, vermoedelijk deels broedvogels, tijdens korte periodes van slecht weer boven open wateren, veengebieden, moerassen en gemaaide graslanden. Hoe gierzwaluwen de omgeving van het broedgebied gebruiken, is nog niet goed in kaart gebracht. Er is geen onderzoek voorhanden op basis waarvan de omvang van het foerageergebied van broedende gierzwaluwen bepaald kan worden.

In periodes met veel regen en harde wind is het voedselaanbod gering. De niet-broeders verlaten bij slecht weer het gebied van de kolonie. Van deze jonge, niet-broedende gierzwaluwen is bekend dat ze zich ver van de kolonie kunnen ophouden (Van de Wetering & Jukema (2008) en Genton (2010)). Over hoeveel kilometer ze dat doen is niet precies bekend, mogelijk tientallen tot honderden kilometers (Offringa, 1996). Waarschijnlijk wijken de jonge vogels uit naar gebieden met meer voedsel, zoals waterrijke gebieden. Als het weer beter wordt kunnen de niet-broedende gierzwaluwen plotseling weer terug zijn in de kolonie.

Gierzwaluwen met jongen op het nest blijven in het broedgebied en slapen 's nachts op het nest. Oudervogels foerageren met mooi weer, maar ook tussen buien door – of als het zacht regent

– bijvoorbeeld laagvliegend boven water. Bij slecht weer kunnen de ouders minder insecten aanvoeren, waardoor de jongen op het nest minder te eten krijgen. Anders dan jongen van bijvoorbeeld mezen, kunnen gierzwaluw-jongen goed tegen een periode met minder voer. Ze blijven in deze periode actief en worden warm gehouden door de ouders die op het nest blijven zitten. Een kolonie kan bij slecht weer dus uitgestorven lijken, doordat de ouders meer op het nest zitten en er geen rondvliegende jonge vogels te zien zijn, maar dat is niet het geval.

1.4 Nesten en (functionele) leefomgeving

Habitat

De gierzwaluw brengt het grootste deel van zijn leven door in de lucht. Alleen om te broeden verlaten gierzwaluwen tijdelijk het luchtruim en komen ze indirect 'aan het aardoppervlak' (in een gebouw, doorgaans meters boven de grond).

Nestplaatsen

Gierzwaluwen zijn holenbroeders. In Nederland wordt overwegend in gebouwen gebroed, maar in oude wouden in Europa broeden gierzwaluwen ook in holten van bomen (Frankrijk, Duitsland, Schotland, Zweden) (Wortelboer, 2015). In Nederland is dit voor het eerst waargenomen in 2020 in een hol van een grote bonte specht in een grove den (Oosterhof, 2020).

De gierzwaluw broedt in Nederland vooral in steden en dorpen ([figuur 1.3](#)), waar genesteld wordt onder dakpannen, in spleten van muren, in spouwmuren, in/op muren achter dakgoten, achter

spleten bij regenpijpen, in dakgootbekisting en in het algemeen achter smalle gaten waarachter zich een ruimte bevindt. Ook kunstmatige nestplaatsen, zoals nestkasten en neststenen, worden geaccepteerd. Het komvormige nest van 0,5 - 2,5 cm hoogte wordt gemaakt van met speeksel aan elkaar geplakt, uit de lucht gevangen materiaal zoals hooi, (dons)veertjes, haren en zaadpluis. Soms is er nauwelijks nestmateriaal. Sommige vogels - meestal jonge, onervaren dieren - gebruiken slechts enkele strootjes, waardoor de eieren gemakkelijk kunnen weggrollen en verloren gaan. Waargenomen is dat de vogels daarna alsnog aan het nestbouwen slaan. Als gierzwaluwen een nest overnemen van een spreeuw, huismus of koolmees (of bij terugkomst uit Afrika van deze vogels een nest in 'hun' nestplaats aantreffen), dan worden de bewoners verjaagd en wordt er genesteld boven op het bestaande nest.

Gierzwaluwen keren vanaf half april terug naar het nest van het vorige jaar. Omdat de oude plek ingeprent was, is het voor een gierzwaluw moeilijk te accepteren als deze niet meer beschikbaar is (bijvoorbeeld door bouwwerkzaamheden). De oude plek wordt vaak volhardend en langdurig aangevlogen in een poging er toch naar binnen te komen. Als het noodzakelijk is, bijvoorbeeld als nestgelegenheid de beperkende factor is geworden, zijn gierzwaluwen in staat om nieuwe nestplekken te accepteren. Dit kan een plek zijn die al geschikt is als nestgelegenheid, maar die nog niet als zodanig in gebruik is. Eind juli zijn de meeste nesten doorgaans weer verlaten. Echter verschilt het per broedgeval wanneer de nesten daadwerkelijk verlaten zijn. Dit zorgt ervoor dat het kan voorkomen dat ook eind augustus of begin

Figuur 1.3: Gierzwaluw onder dakpan. (Bron: Jochem Kühnen)

september nog broedparen met jongen gevonden kunnen worden (zie [paragraaf. 1.2](#)).

Niet-broedende, nestzoekende vogels vliegen, vooral met mooi en rustig weer, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat met tussenpozen langs de nesten in de kolonies. Deze jonge vogels vliegen in groepjes rond, waarbij vlak langs bestaande nestplaatsen gevlogen wordt en waarbij hard geroepen wordt bij de nestplaatsen. Dit zijn de bekende giervluchten tussen de gebouwen die vooral in de zomer bij mooi weer plaatsvinden. Soms vliegen de broedvogels achter in de groep mee, om bij de nestplaats plotseling de nestruimte in te duiken. Broedvogels op het nest roepen terug naar de langsvliegende en roepende jonge vogels om aan te geven dat de nestplaats bezet is. De niet-broe-

dende vogels prenten deze nesten in en nemen zo mogelijk in een volgend jaar een vrijgekomen plaats of vrije soortgelijke plaats in de nabije omgeving in. Indien zij nieuwe nestplekken innemen kan dit een aantrekkende werking hebben op andere gierzwaluwen. Ook kunnen niet-broedvogels hard tegen een nestplaats aanvliegen. In Engeland noemt men dit gedrag “bangeren” (stuiten, botsen of kloppen). De jonge vogels (‘bangers’) blijven altijd in de lucht, zowel overdag als ’s nachts. Ze slapen in groepen hoog in de lucht tot op wel 3 km hoogte (Buurma, 2000; Dokter et al., 2013).

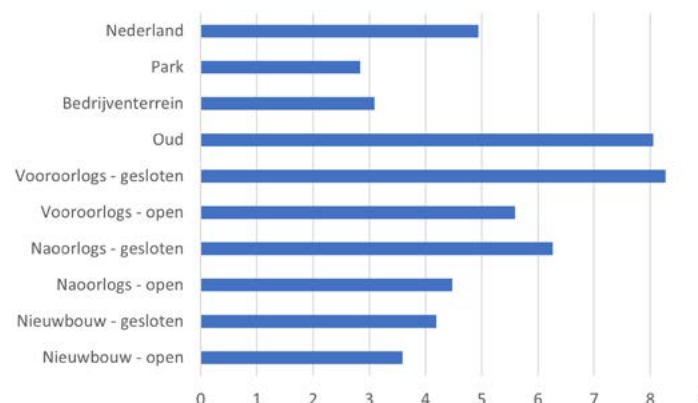
Functionele leefomgeving

Naast het eigenlijke nest is ook de functionele leefomgeving van belang om het nest in stand te houden. Bijvoorbeeld om de kans op predatie te verkleinen. De gierzwaluw stijgt niet op vanuit het nest, maar laat zich eerst vallen om weg te kunnen vliegen. Ook het aanvliegen gebeurt bij voorkeur op hoge snelheid. Om die reden moet onder het nest voldoende vrije ruimte aanwezig zijn (minimaal 2 à 3 meter). De vrije aan- en uitvliegbreedte moet minimaal één meter zijn.

1.5 Verspreiding en aantalsontwikkeling

De gierzwaluw broedt verspreid over heel Nederland, met een voorkeur voor woonwijken van meer dan 70 jaar oud (“vooroorlogs”) (figuur 1.4). Gierzwaluwen kunnen ook voorkomen in kleinere dorpen, in verspreide lintbebouwing of kleine buurtschappen. Van de Waddeneilanden is alleen Texel regelmatig bezet (figuur 1.5). Incidenteel worden ook kolonies in gebouwen in het buitengebied en in beboste omgeving aangetroffen

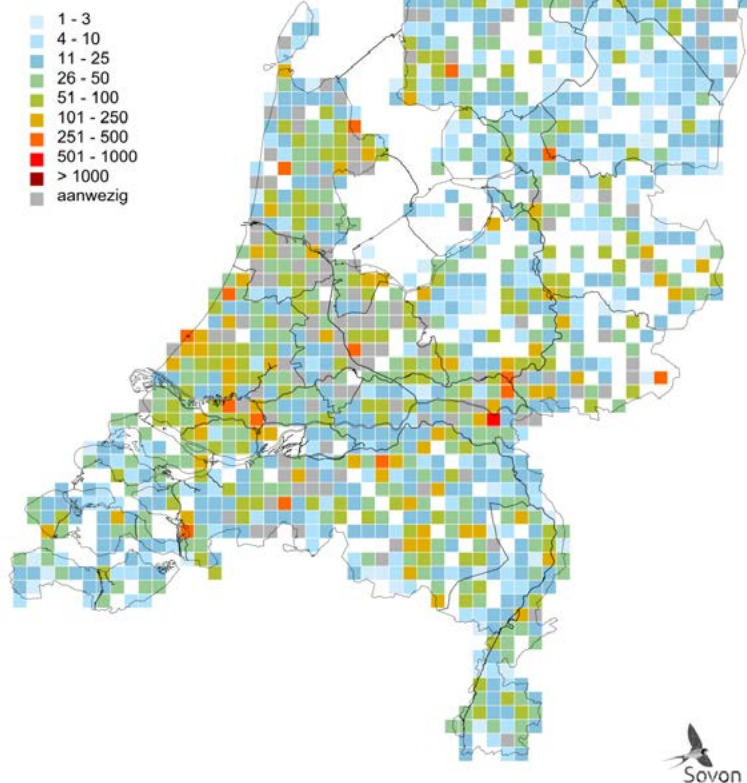
(bijvoorbeeld Kasteel Waardenburg). Hieruit is op te maken dat gierzwaluwnestplaatsen niet alleen op basis van geografische ligging of habitat op voorhand uit te sluiten zijn, zolang een gebouw geschikte broedmogelijkheden kan bieden.

Figuur 1.4: Gemiddeld aantal gierzwaluwen per telpunt (Meetnet Urbane Soorten, 2017-2021), uitgesplitst naar bouwperiode en type bebouwing in Nederland. Oud: begin 20^e eeuw of eerder. Vooroorlogs of naoorlogs: net voor of na de Tweede Wereldoorlog. Open: huizenblokken niet aaneengesloten. Gesloten: aaneengesloten huizenblokken en tuinen niet direct in verbinding met de omgeving. (Bron: Sovon)

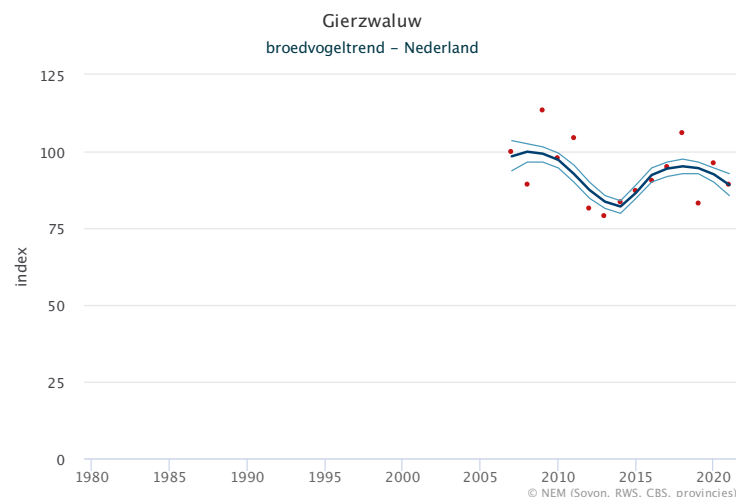
In 1994 werd het aantal broedparen in Nederland geschat op 25.000 – 100.000. In 1998 - 2000 werd het aantal broedparen geschat op 30.000 - 60.000. Op basis van onderzoek werd in 2013-2015 het aantal broedparen geschat op 40.000 - 60.000 en in 2018-2020 op 45.000 - 70.000. Het is niet mogelijk om een trend te destilleren uit de informatie die verzameld is over de gierzwaluw. Zo is er geen duidelijkheid over omvang en ontwikkeling van de Nederlandse broedpopulatie en de sturende krachten hierachter. Sovon probeert om de landelijke trend van de gierzwaluw vast te stellen met het programma Meetnet Urbane Soorten (MUS). Sinds de start van MUS door Sovon in 2007, is na

Gierzwaluw - Apus apus
Broedvogels
verspreiding
2013-2015

Figuur 1.5: Deze kaart is gebaseerd op de Vogelatlas van Nederland (bron: Sovon 2018). Per atlasblok van 5x5 km is er een schatting van het aantal broedparen van de gierzwaluw gegeven.

twalf jaar een significante afname in de aantalsontwikkeling te zien (zie [figuur 1.6](#)). Tellingen van aantallen nesten over langere periodes laten een stabiele populatie zien in enkele kleinere plaatsen (periode sinds de jaren 90, Verkade et al., 2015). Over de grote steden valt te concluderen dat gierzwaluwen in vooroorlogse binnensteden zijn afgenomen, terwijl ze in de naoorlogse gebieden zijn toegenomen. Monitoring van het centrum in Amsterdam over de periode 2013-2017 laat een stabilisering zien, na de eerdere afname (de Jong & Wonders, 2018).

Figuur 1.6: Broedvogeltrend gierzwaluw. Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie (rode punten) en de trendlijn (donker gekleurde lijn). (Bron: [Sovon](#))

Het wordt aangenomen dat het aantal “oorspronkelijke” nestgelegenheden voor de gierzwaluw achteruit gegaan is door de vele renovatie- en nieuwbouwprojecten van de afgelopen decennia. De broedmogelijkheden worden hier beperkt door een veranderde bouwstijl. Ondanks dat de oppervlakte stedelijk gebied en het aantal huizen in Nederland is gestegen, is onbekend wat dit

voor effect op de totale populatie heeft. Het aantal geschikte nestgelegenheden in nieuwbouwwijken is in vergelijking met oude bebouwingsvormen veel lager. Door stadsvernieuwingsprojecten sinds de jaren zestig van de vorige eeuw is veel broedgelegenheid verloren gegaan. Door de toepassing van nieuwe, voor gierzwaluwen ongeschikte, dakconstructies bij renovatie en/of nieuwbouw, verdwijnt veel nestgelegenheid en komen er geen nestgelegenheden terug of bij. Een belangrijke oorzaak ligt in het feit dat het Bouwbesluit enige tijd aangaf dat er in nieuwe gebouwen geen openingen aanwezig mochten zijn waardoor vogels of andere dieren toegang zouden krijgen tot (delen van) het gebouw. De gierzwaluw was daardoor in nieuwbouwbieden voornamelijk afhankelijk van het aanbod van kunstmatige nestgelegenheden.

Het huidige Bouwbesluit biedt nu wel mogelijkheden om vogelvoorzieningen toe te passen, volgens artikel 3.69 'Openingen'.

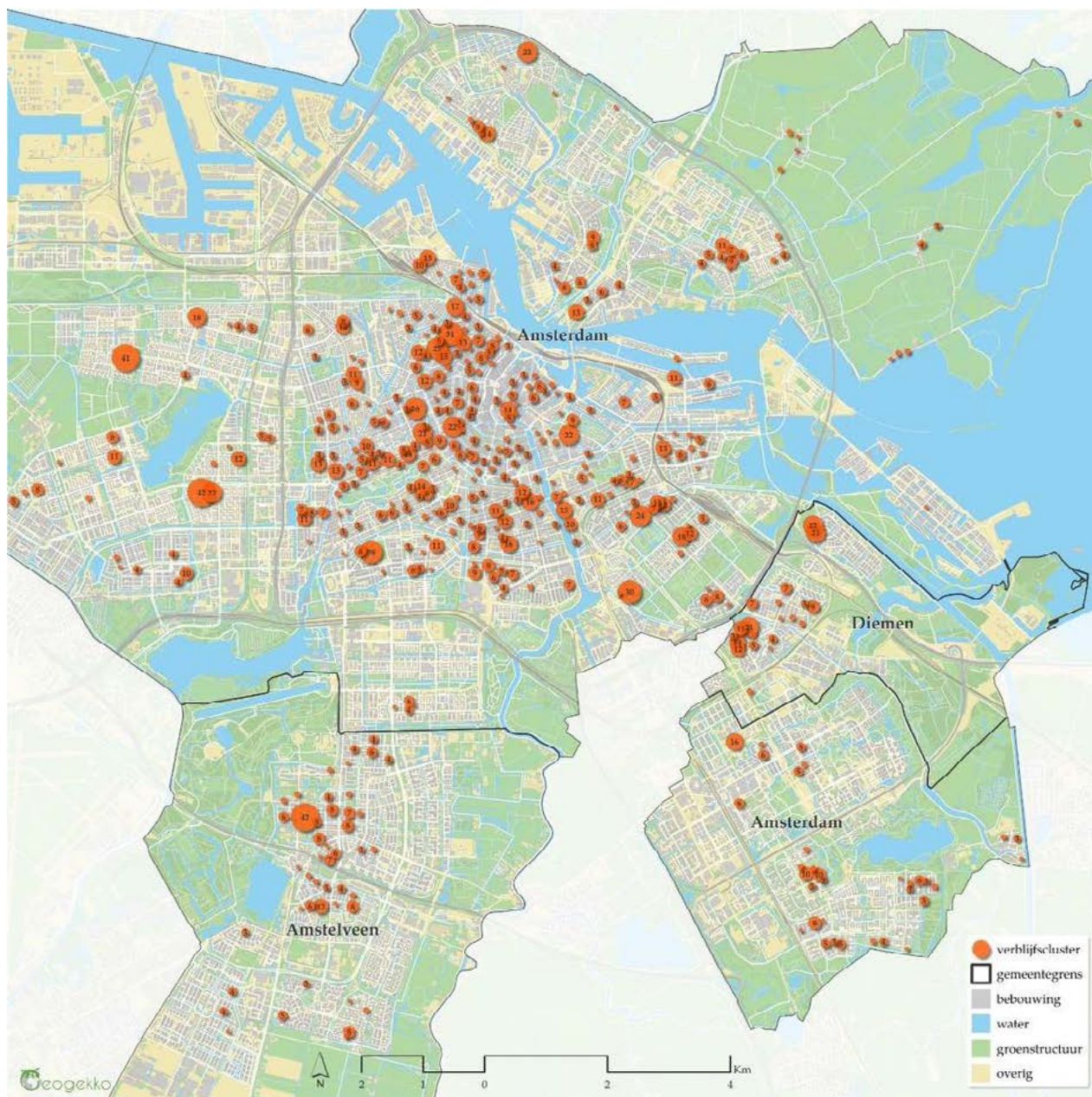
Bouwbesluit, lid 2. De eerste twee leden van dit artikel geven aan:

1. Een uitwendige scheidingsconstructie heeft geen openingen die breder zijn dan 0,01 m. Dit geldt niet voor een afsluitbare opening en een uitmonding van:
 - a. een afvoervoorziening voor luchtverversing;
 - b. een afvoervoorziening voor rookgas, en
 - c. een ont- en beluchting van een afvoervoorziening voor huishoudelijk afvalwater en hemelwater.
2. In afwijking van het eerste lid is een grotere opening toegestaan voor een nest of een vaste rust- of verblijfplaats voor bij of krachtens hoofdstuk 3 van de Wet natuurbescherming beschermde diersoorten.

Volgens het huidige Bouwbesluit is het dus wel mogelijk om woningen en gebouwen natuur-inclusief (met verblijven voor gierzwaluwen) op te leveren.

1.6 Populaties

Gierzwaluwen leven met één of meerdere broedparen bijeen, soms tot wel 30 broedparen in één gebouw. Een kolonie wordt gevormd door een groep bij elkaar in de buurt aanwezige nestplaatsen (zie [figuur 1.7](#)). Een kolonie kan gevestigd zijn in één alleenstaand gebouw op het platteland (bijvoorbeeld een oud gemaal), in de stad (bijvoorbeeld een kerk) of in een verzameling verschillende gebouwen in een wijk, dorp of stad. Een grote kolonie (>50 broedparen) in duurzaam gegarandeerde nestplaatsen kan als een kernpopulatie beschouwd worden, van waaruit nieuwe gebieden verkend en gekoloniseerd kunnen worden. Een kolonie gierzwaluwen bestaat uit broedparen, paartjes van jonge vogels die nog niet broeden maar wel een nestplaats hebben gevonden en ongepaarde jonge vogels. Incidenteel kunnen ook solitaire nesten voorkomen (een enkel nest zonder andere nesten in de nabijheid), afhankelijk van het aanbod van nestgelegenheid. Dergelijke solitaire nesten zijn lastig te vinden omdat het sociale gedrag van het langsgieren niet tot nauwelijks plaatsvindt. Er zijn geen aanwijzingen dat de grotere kolonies in de regel een beter broedresultaat hebben dan de kleinere kolonies.

Figuur 1.7: De verspreiding van 2393 nestplaatsen van gierzwaluwen in stadsdeel Amsterdam, Amstelveen en Diemen in de periode 2013 - 2017. De nestplaatsen zijn in het figuur geclusterd met een afstand van 50 meter. (Bron: de Jong en Wonders, 2018)

2 Benodigd ecologisch onderzoek

2.1 Inleiding

2.2 Het aantonen van aanwezigheid of afwezigheid

2.3 Het bepalen van de effecten van de activiteiten

2 Benodigd ecologisch onderzoek

2.1 Inleiding

Om te weten of er als gevolg van een ruimtelijke ontwikkeling of activiteit sprake is of kan zijn van een overtreding van één of meer verbodsbepalingen van het onderdeel soortbescherming van de Wet natuurbescherming, is het nodig om onderzoek te doen naar de aanwezigheid van de gierzwaluw. Hoeveel en welk onderzoek uiteindelijk nodig is, is afhankelijk van de grootte van het plangebied, de uit te voeren activiteiten en de verwachte effecten die daarbij optreden. Er moet een goede documentatie zijn van wanneer, hoe en door wie het onderzoek uitgevoerd is, en wat de resultaten ervan zijn, aangevuld met een ecologische onderbouwing. Deze documentatie is altijd van belang, ongeacht of er uiteindelijk wel of niet een aanvraag voor een ontheffing of verklaring van geen bedenkingen wordt gedaan.

Wanneer hoogstwaarschijnlijk sprake is van een effect op de gierzwaluw, hun nest, eieren of jongen, leidt dit tot een overtreding van de Wnb. Om een activiteit alsnog te kunnen realiseren, is toestemming van het bevoegd gezag nodig. Het bevoegd gezag beoordeelt een ontheffingsaanvraag en informeert de initiatiefnemer eventueel over de onderzoeksplicht. De activiteit kan doorgang vinden door te werken volgens een door de minister goedgekeurde gedragscode die als vrijstelling van de verboden geldt of na het verkrijgen van een ontheffing van het bevoegd gezag. Dit kan ook een omgevingsvergunning bij de

gemeente zijn die dan een verzoek doet aan het bevoegd gezag om een verklaring van geen bedenkingen.

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op wat er zoal nodig is om vast te stellen dat er geen sprake is van een overtreding of welke informatie meegestuurd kan worden met een ontheffingsaanvraag ter beoordeling door het bevoegd gezag.

In [paragraaf 2.2](#) wordt beschreven op welke wijze de aan- of afwezigheid van gierzwaluwen kan worden bepaald. Ook staat hier op welke wijze bepaald kan worden welke functies het gebouw en het gebied voor de gierzwaluw vervult en hoe een inschatting gemaakt kan worden van de omvang van de populatie binnen en rondom het plangebied. In [paragraaf 2.3](#) staat beschreven hoe de effecten op de gierzwaluw bepaald kunnen worden.

2.2 Het aantonen van aanwezigheid of afwezigheid

De aan- of afwezigheid van gierzwaluwen in een gebied kan aangetoond worden door het (al dan niet opvolgend) uitvoeren van:

1. **Verkennd onderzoek.** Het verkennend onderzoek (Quickscan) bestaat uit twee onderdelen: een bureauonderzoek en een veldonderzoek (zie [paragraaf 2.2.1](#)).
2. **Verdiepend onderzoek.** Wanneer de aan- of afwezigheid van een soort door middel van bureauonderzoek en/of het

verkennde onderzoek niet met zekerheid aangetoond kan worden, is tijdig voorafgaand aan de ruimtelijke activiteit een verdiepend onderzoek nodig. Dit verdiepende onderzoek moet systematisch uitgevoerd worden om op basis daarvan de aan- of afwezigheid van de gierzwaluw te kunnen beoordelen (zie [paragraaf 2.2.2](#)).

Het onderzoek naar de aan- of afwezigheid van de gierzwaluw moet tijdig voorafgaand aan de activiteit in het gebied plaatsvinden. Alhoewel het verkennend onderzoek het gehele jaar kan plaatsvinden, kan het daaropvolgende verdiepend onderzoek alleen gedurende een bepaalde periode van het jaar worden uitgevoerd. Daarnaast moet ook rekening gehouden worden met de doorlooptijd van een aanvraag tot ontheffing als de soort aanwezig is en er effecten op verwacht worden waarbij verbodsbepalingen worden overtreden. Alleen met een ontheffing (en opvolging van bijbehorende voorwaarden) kunnen de betreffende activiteiten die een negatief effect hebben op de gierzwaluw doorgang vinden. Ook moet rekening worden gehouden met de tijd die nodig is voor het vooraf uitvoeren van maatregelen ten gunste van de gierzwaluw. Kortom: alleen wanneer uitsluitend is verkregen over de aan- of afwezigheid van beschermde soorten zoals de gierzwaluw en daar naar gehandeld is, kan de activiteit in relatie tot de Wet natuurbescherming (soortonderdeel) doorgang vinden. De beoordeling van de verspreidingsgegevens en de verwachte aanwezigheid, evenals het veldonderzoek moeten worden uitgevoerd door een deskundige met aantoonbare ervaring met de soort (zie verder [paragraaf 3.6](#)).

In de volgende paragrafen worden respectievelijk het verkennend en het verdiepend onderzoek nader toegelicht.

2.2.1 Verkennend onderzoek

Het verkennend onderzoek bestaat uit zowel het bureauonderzoek als het verkennend veldonderzoek. Beide onderdelen vormen vaak de basis voor een Quickscan². Aan de hand van de bureaustudie en het verkennend veldonderzoek, waarbij de geschiktheid van het plangebied voor gierzwaluwen wordt ingeschat, kan een verwachting gegeven worden van de aanwezigheid van de gierzwaluw.

Bureauonderzoek: het gebruik van bestaande gegevens

Om te bepalen of de gierzwaluw mogelijk voorkomt in het plangebied, kunnen de verspreidingsgegevens van de soort geraadpleegd worden. Er kan gebruik gemaakt worden van al beschikbare verspreidingsgegevens van gierzwaluwen, zoals beschikbare inventarisaties, gegevens uit de [Nationale Databank Flora en Fauna](#) (NDFP), [Waarneming.nl](#) en provinciale verspreidingsatlassen. Ook kan gebruik gemaakt worden van de [effectenindicator soorten](#) waarbij gegevens van de NDFP worden gebruikt. In een aantal gemeenten is overgegaan tot het op voorhand registreren van de locaties van gierzwaluwnesten, bijvoorbeeld in Utrecht, Amsterdam, Amersfoort, Noordwijk en Oosterwijk. De verspreiding van deze nestplaatsen is in een aantal plaatsen ook online te bekijken. Dit kan een idee geven van de lokale populatie.

² De Quickscan betreft een rapportage die voor beschermde soorten bij een ruimtelijke ontwikkeling een beoordeling geeft over (de kans op) effecten en de gevolgen hiervan in het kader van de Wet natuurbescherming. Verdere uitleg over een Quickscan is te vinden in het [juridisch kader](#) en de [definitielijst](#) van het Netwerk Groene Bureaus.

Wanneer ervoor gekozen wordt om bestaande verspreidingsgegevens te gebruiken om iets te zeggen over de huidige aanwezigheid van de gierzwaluw, dan moeten deze gegevens aan een aantal eisen voldoen. De bestaande verspreidingsgegevens moeten:

- niet ouder zijn dan drie jaar; en
- het gehele gebied waar de activiteiten plaats gaan vinden, samen met de relevante omgeving, dekken.

Bovendien geldt dat de bestaande gegevens alleen gebruikt kunnen worden wanneer het plangebied weinig veranderd is sinds de inventarisatie heeft plaatsgevonden waarvan de data gebruikt wordt.

Het raadplegen van bestaande verspreidingsgegevens kan waardevolle informatie opleveren over de aanwezigheid en verspreiding van de gierzwaluw. Deze gegevens geven alleen vaak geen uitsluitel over de afwezigheid van de soort. De afwezigheid van waarnemingen van de soort kan immers ook betekenen dat het gebied slechts beperkt (of in zijn geheel niet) onderzocht is. Met het raadplegen van alleen de NDFF en Waarneming.nl kan geen afwezigheid van de gierzwaluw worden vastgesteld. Ook geven bestaande verspreidingsgegevens geen uitsluitel over de omvang van de aanwezige populatie. Er moet daarom altijd, naast het gebruik van de bestaande verspreidingsgegevens, een verkennend veldonderzoek plaatsvinden oftewel het uitvoeren van een Quickscan in het kader van de Wet natuurbescherming.

Verkennend veldonderzoek

Een verkennend veldonderzoek brengt in beeld of in of nabij het plangebied nestplaatsen van de gierzwaluwen (mogelijk) aanwezig zijn. Het verkennend veldonderzoek en het bureauonderzoek vormen de basis voor een Quickscan waarin een beoordeling wordt gedaan van de potentiële aan- of afwezigheid van nestplaatsen van de gierzwaluw in het plangebied, binnen de invloedssfeer van de ruimtelijke activiteit en de gevolgen daarvan in relatie tot de Wet natuurbescherming. Aangezien het bij verkennend veldonderzoek gaat om een geschiktheidsbeoordeling van het gebied, kan deze jaarrond worden uitgevoerd. Hierbij kunnen ook omwonenden benaderd worden om een beeld te krijgen van eventueel aanwezige gierzwaluwnesten in en in de nabije omgeving. Bij grotere projecten kan eventueel contact worden gezocht met bewoners en plaatselijke of regionale vogelwerkgroepen. Zij kunnen de broedlocaties soms precies aanwijzen. Dit kan een tijdsbesparing opleveren.

Aan de hand van het bureauonderzoek en het verkennend veldonderzoek is het mogelijk om de potentiële aanwezigheid van de gierzwaluw en functies van het plangebied in te schatten. Met dit vooronderzoek kan de onderzoeksopzet van een eventueel vervolgonderzoek worden bepaald, mocht de bebouwing geschikt blijken voor de gierzwaluw.

Als uit de Quickscan op basis van het bureauonderzoek en het verkennend veldonderzoek blijkt dat in het plangebied gierzwaluwen of nestplaatsen aanwezig zijn, mogelijk aanwezig zijn of dat de afwezigheid van de gierzwaluw en/of nestplaatsen niet

met voldoende zekerheid kan worden aangetoond, dan moet een verdiepend onderzoek op basis van landelijk erkende onderzoeksmethoden worden uitgevoerd. Deze methoden worden in de volgende paragraaf toegelicht.

2.2.2 Verdiepend onderzoek

Het verdiepend of nader onderzoek biedt duidelijkheid over de aan- of afwezigheid van de soort en de aantallen. Het kan bovendien inzicht geven in waar de gierzwaluw het gebouw als nestplaats gebruikt. Ter onderbouwing van de beoordeling van de aan- of afwezigheid van de gierzwaluw moet sprake zijn van een representatief onderzoek dat is uitgevoerd onder de juiste condities, door de juiste deskundigen en met de juiste inspanning in relatie tot de kenmerken van het betreffende onderzoeksgebied. Het nader onderzoek kan alleen in het broedseizoen van de gierzwaluw plaatsvinden (zie [figuur 2.1](#)). Voorafgaand aan de uitvoering van de ruimtelijke activiteit moet voldoende tijd zijn om een gedegen nader onderzoek uit te voeren in de voor de gierzwaluw juiste periode(s) van het jaar. Daarnaast moet ook rekening gehouden worden met de doorlooptijd van een aanvraag tot ontheffing en de tijd die nodig is voor het vooraf uitvoeren van maatregelen ten gunste van de gierzwaluw. Het onderzoek moet daarom tijdig voor de aanvang van de activiteiten opgestart worden.

Ook als nader onderzoek nodig is, kan het zeer behulpzaam zijn om lokale partijen (bewoners, gierzwaluwliefebbers en plaatselijke of regionale vogelwerkgroepen) te benaderen om hen te bevragen over eventueel aanwezige broedlocaties.

Beoordelen meest geschikte methode binnen het plangebied

De benodigde inspanning voor het aantonen van de aan- of afwezigheid van nesten en individuen van de gierzwaluw is sterk afhankelijk van het gebied, de ervaring van de waarnemer, de gebruikte methodiek en het moment in het jaar dat de inventarisatie plaatsvindt. Het inventariseren van gierzwaluwen kan op verschillende manieren. Om de meest kansrijke plekken voor het aantreffen van de gierzwaluw te bepalen, moet bij het inventariseren gelet worden op de kenmerken waarvan de gierzwaluw afhankelijk is.

Afhankelijk van de situatie moet worden beoordeeld welke methode het meest effectief is. Een deskundige op het gebied van gierzwaluwen kan dit het beste inschatten. De bepaling van de methodiek door een deskundige is zeker aan de orde bij omvangrijke ruimtelijke activiteiten en/of grote te beïnvloeden gebieden. In veel gevallen kan een combinatie van technieken nodig zijn. Naast onderstaande richtlijnen in dit kennisdocument kunnen ook de [Soortinventarisatieprotocollen](#) van het Netwerk Groene Bureaus (NGB) worden gebruikt. De gebruikte methode moet altijd goed onderbouwd worden op ecologische gronden. De inventarisatievoorschriften zoals die gehanteerd worden bij het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) en bij het 'Meetnet Urbane Soorten (MUS)' zijn niet zonder meer bruikbaar, omdat deze voor andere doeleinden zijn opgesteld.

Inventarisatiemethoden

Het inventariseren van nestplaatsen van de gierzwaluw kan op verschillende manieren uitgevoerd worden. Het is per project

maatwerk welke inventarisatiemethode ingezet wordt en welke intensiviteit van nader onderzoek nodig is. Hieronder staan de methoden voor het tellen van nesten, het tellen van laagvliegende vogels, het afspelen van geluid en het waarnemen met camera's uitgewerkt.

Tellen van nesten

Het is belangrijk om bij het onderzoek aandacht te schenken aan de controle van potentieel geschikte nestlocaties. Belangrijke richtlijnen voor een gedegen onderzoek:

- Het onderzoek naar de aanwezigheid van een nest van een gierzwaluw moet op basis van waarnemingen van het in- of uitvliegen vanaf 15 mei tot en met 15 juli worden uitgevoerd, maar de meest geschikte periode is **1 juni tot en met 15 juli**. Daarvóór zit vaak één van de broedvogels op het nest, daarna is een deel van de jongen al uitgevlogen en kunnen de ouders het nest al verlaten hebben.
- De grootste kans om het invliegen in een opening waar te nemen betreft de periode tussen circa anderhalf uur vóór zonsondergang en een half uur na zonsondergang. In deze periode is de piek in activiteit goed zichtbaar.
- Een telling in de ochtenduren en overdag is niet zinvol. Gierzwaluwen zijn dan minder luidruchtig, ze blijven dan langer op het nest en broedvogels kunnen circa 3 uur afwezig zijn tijdens het voedsel zoeken.
- Er moet alleen geteld worden wanneer de trefkans op (invliegende) gierzwaluwen het grootste is. Dit betekent onder andere dat bij gunstige weersomstandigheden (droog, weinig wind) geïnventariseerd moet worden. De trefkans op gierzwa-

luwen wordt nadelig beïnvloed bij een windkracht hoger dan windkracht 3 en/of bij nat weer.

- Bij een bezoek aan een waarschijnlijke nestplaats verdwijnt de vogel onder de dakgoot, achter een regenpijp, naast een dakkapel, onder een dakpan, in een gat in de muur en dergelijke, of verschijnt plotseling uit zo'n plek. Dit moet niet verward worden met jonge vogels ('bangers') die aanvliegen, enkele seconden kunnen blijven hangen om zich vervolgens te laten vallen en weer weg te vliegen. Een invlieger of uitvlieger is altijd voldoende bewijs voor een nestplaats. Gierzwaluwen die bouncen of 'bangeren' kunnen echter wel een bezet nest 'kenbaar' maken. Het kan voorkomen dat het 'bangeren' een reactie oproept van een aanwezige broedvogel, en als gevolg kan er een nestlocatie worden genoteerd.

Aangeraden wordt om ook waarnemingen van soorten als de huismus en spreeuw tegelijkertijd te noteren, omdat die op vergelijkbare plekken in gebouwen als de gierzwaluw kunnen broeden.

Er wordt een grote verscheidenheid aan nestplaatsen van gierzwaluwen op allerlei hoogtes en windrichtingen gevonden. Zo kan in een hele wijk aan beide zijden van de dakkapellen een mogelijkheid zijn voor nesten. Dit geldt ook voor loodslabben bij schoorstenen, die kunnen kieren of opkrullen en een mogelijkheid bieden tot toegang naar een nestruijme, en voormalige ventilatiegaten aan de onderzijde van dakgoten waar het gaas uit verdwenen is.

Binnen een kolonie worden vaak nestplaatsen op identieke plekken gebruikt. Hieruit valt mogelijk de ervaring te verklaren

dat ogenschijnlijk gunstige broedplekken, inclusief speciaal aangebrachte, alternatieve nestgelegenheden die niet lijken op wat de broedvogels als huidige nestplaats gebruiken, niet door de vogels onderzocht en/of herkend worden.

Tijdens de inventarisatie van nestplaatsen moet ervoor worden gezorgd dat er een goed overzicht is van de te onderzoeken locatie, waarbij er rekening mee moet worden gehouden dat niet alle zijden van de gebouwen vanaf de openbare weg te zien kunnen zijn. Er kan dan geprobeerd worden om contact te leggen met bewoners om vanaf hun privéterrein naar daken en gevels te kunnen kijken die van de openbare ruimtes afgekeerd liggen. Een nestplaats is niet vaak onder de 3 meter te vinden in verband met onvoldoende ruimte bij het aan- en wegvliegen.

In gevels van gebouwen die zich achter bomen bevinden, kunnen ook nestplaatsen aanwezig zijn. Veel nestplaatsen zijn al tientallen jaren bezet, en soms zijn er dan bomen voor de invliegrouwe gegroeid. Gierzwaluwen hebben daar geen moeite mee, als ze de aanvliegroute naar de nestplaats kennen. Bekend is dat gierzwaluwen op 1-2 meter hoogte door de straat vliegen om onder de boomkruinen door de nestplaatsen te kunnen bereiken.

Voor grote en/of onoverzichtelijke (plan)gebieden geldt dat onderzoek maatwerk is. Dit maatwerk moet per locatie worden afgestemd met de betrokken gierzwaluwdeskundige of de kennis van lokale partijen. Hierbij moet rekening gehouden worden met de eerder genoemde richtlijnen voor een gedegen onderzoek naar nesten. De ervaring leert (bijvoorbeeld bij de inventarisaties

in Noordwijk, Amersfoort en Amsterdam) dat een gefaseerde aanpak (het ene jaar verkenning, het volgende jaar inventarisatie) succesvol kan zijn.

Tellen van laagvliegende vogels

Nestentelling levert de beste resultaten op. Als dit onmogelijk is, bijvoorbeeld bij een onoverzichtelijke locatie, kunnen alle laagvliegende vogels worden genoteerd. Het gaat daarbij om het tellen van luidruchtige vluchten op dakgoot-, nok- en huishoogte en verzamelvluchten.

Het tellen van laagvliegende vogels kan plaatsvinden in de periode 15 mei – 15 juli. Voor interpretatie van de gegevens naar aantallen kan men het maximum aantal laagvliegende vogels delen door 1,5. Tot dusver wordt deze deelfactor gebruikt omdat het aandeel niet-broedende vogels binnen een populatie hoog kan zijn. Deze deelfactor kan zowel een onderschatting inhouden van het aantal nesten bij grotere kolonies als een overschatting bij kleine kolonies. Hier dient men rekening mee te houden bij het uitvoeren van de mitigatiemaatregelen.

Voor het bepalen van broedende vogels aan de hand van laagvliegende gierzwaluwen kunnen de volgende richtlijnen worden gehanteerd:

- Vluchten op dakgoot-, nok- en huishoogte:
Groepje gierzwaluwen vliegen gierend door de straten ter hoogte van de daken; houd in de gaten waar de vogels beginnen te roepen en waar ze naar toe gaan. Indien het roepen wordt herhaald op dezelfde plaats is de kans op

aanwezigheid van een nestplaats groot. Hoogste aantal per deelgebied aanhouden en delen door 1,5. Let daarbij goed op ‘antwoordende’ vogels vanaf hun nest.

- Verzamelvluchten:
Hoogvliegende ‘verzamelvluchten’ boven een kolonie kunnen gevolgd worden (vooral in de hiervoor optimale periode: 15 juni - 15 juli, ’s avonds rond zonsondergang) om vervolgens de afdalende vogels te volgen naar de broedplaatsen waar ze verder gaan met giervluchten in de buurt van bestaande nesten.

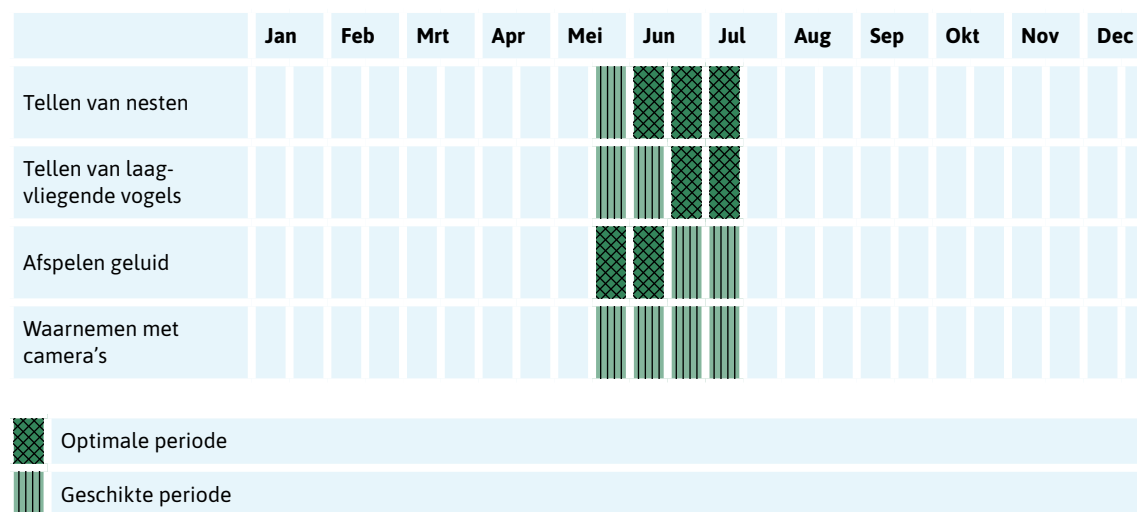
Afspelen geluid

Van de reactie door een broedvogel kan doeltreffend gebruik gemaakt worden bij de inventarisatie, door deze reactie kunstmatig uit te lokken. In de broedtijd gedurende de periode 15 mei - 15 juli kan bij laagbouw een reactie van een broedende vogel worden uitgelokt door geluiden van soortgenoten af te spelen. Gezien de grote spreiding in de start van de eerste legfels is 15 mei - 15 juni de optimale periode om geluiden af te spelen. In deze periode is er bij een nest waarin op eieren wordt gebroed zeer vaak een broedvogel aanwezig. De vogel op het nest zal, soms pas na herhaaldelijk geluid af te spelen, kort maar krachtig terug roepen. Meest doeltreffend is het om de natuurlijke situatie na te bootsen met geluid van een langs vliegende groep gierzwaluwen. Aangezien het afspelen van geluid onrust kan creëren bij de vogels, kan deze inventarisatiemethode maar met mate worden ingezet. Geluid afspelen kan bijvoorbeeld met behulp van een mobiele telefoon. Let op dat het hoge, schelle geluid niet wordt vervormd en speel niet harder af dan echte vogels zouden

roepen. Op de website van Gierzwaluwbescherming Nederland zijn lokgeluiden beschikbaar.

Waarnemen met camera’s

Het gebruik van een potentiële nestlocatie als nestplaats kan ook worden aangetoond door het vastleggen van camerabeelden in de periode 15 mei - 15 juli (Wortelboer, 2015). De camera moet worden geplaatst in de periode dat de gierzwaluwen zich niet in Nederland bevinden (vóór 15 april). Het plaatsen van de camera’s en het in bedrijf hebben ervan mogen geen negatieve effecten opleveren. Op de website van Gierzwaluwbescherming Nederland staat meer informatie over type, inzet en plaatsing van camera’s.

Figuur 2.1: De geschiktheid van periodes van inventarisatiemethoden op hoofdlijnen weergegeven.

Periode van inventariseren

In [figuur 2.1](#) is per inventarisatiemethode de geschikte periode aangegeven voor het inventariseren van de gierzwaluw.

Aantonen afwezigheid

De afwezigheid van broedende gierzwaluwen kan voldoende aannemelijk gemaakt worden als er geen waarnemingen zijn verricht die duiden op de aanwezigheid van een nest:

- tijdens onderzoek in de periode 1 juni – 15 juli;
- door minimaal 3 inventarisatiemomenten waarbij het eerste en laatste moment een tussenliggende periode heeft van minimaal 10 dagen. Het vergt maatwerk om te bepalen of bij grote projecten een hogere onderzoeksinspanning nodig is;
- waarvan minimaal één inventarisatie vóór 1 juli wordt uitgevoerd en één inventarisatie na 1 juli (in verband met spreiding tijdens het broedseizoen en het waarnemen van mogelijke nieuwe broedpaartjes);
- tijdens een onderzoeksinspanning van 2 uur gedurende 1,5 uur voor zonsondergang tot een half uur na zonsondergang (zodat de laatste voedervluchten meegepakt worden); en
- tijdens gunstige weersomstandigheden (droog, weinig wind). De trefkans op gierzwaluwen wordt nadelig beïnvloed bij een windkracht hoger dan windkracht 3 en/of bij nat weer.

2.2.3 Bepaal de omvang van de populatie

Als een ontheffing of een verklaring van geen bedenkingen (vvgb) nodig is voor het uitvoeren van de activiteiten, is het met name bij projecten waar effecten op meerdere nesten ontstaan noodzakelijk om inzicht te krijgen in het effect van de activi-

teiten op (de gunstige staat van instandhouding van) de lokale populatie. Er moet in beeld gebracht worden hoe groot de lokale populatie van de gierzwaluw is, hoe deze populatie zich ontwikkelt en welk effect op de populatie, of een deel daarvan optreedt.

Er zijn meerdere mogelijkheden om de populatie van de gierzwaluw in beeld te brengen. Per project is dit maatwerk, dat door een gierzwaluwdeskundige (zie [paragraaf 3.6](#)) bepaald moet worden. Zie als voorbeeld het rapport van de Jong & Wonders (2018) waarin beschreven staat hoe zij in een grootschalig gebied (Amsterdam, Amstelveen en Diemen) de populatie gierzwaluwen in beeld hebben gebracht. Het kan nodig zijn om ook in de directe omgeving van het eigenlijke plangebied het voorkomen van de gierzwaluw in beeld te brengen. De omvang van die omgeving is per project maatwerk. Het is aan het bevoegd gezag om te toetsen aan de gunstige staat van instandhouding. Dit kan lokaal, regionaal of landelijk zijn. Wanneer de soort niet veel voorkomt in de regio van het project, deze gegevens onbekend zijn of de soort ter plaatse zeldzaam of kwetsbaar is, dan vindt de beoordeling op lokaal niveau plaats.

De verspreiding en de omvang van het leefgebied van de gierzwaluw spelen een rol bij de effectbepaling waarbij ook wordt bekeken welke delen van het gebied in welke mate potentieel geschikt zijn voor de gierzwaluw. Daarbij moet ook het aantal aangetroffen nestplekken en - ter aanvulling - laagvliegende exemplaren (ter hoogte van de daken) meegenomen worden. Gebruik van de tien à vijftien jaar oude ecologisch relevante verspreidingsgegevens uit bijvoorbeeld de NDFF of uit de reeds

beschikbare (inventarisatie)rapporten kan eveneens meer inzicht geven in de populatieontwikkeling ter plekke. Afwezigheid in voorgaande jaren betekent echter niet dat er op het moment van inventariseren geen gierzwaluwen broeden. Ook het informeren bij gemeenten of regionale vogelwerkgroep die zich bezighouden met gierzwaluwen kan veel inzicht geven in de gunstige staat van instandhouding. Afhankelijk van de jaarlijkse teldekking en kwaliteit zijn ook trendgegevens te gebruiken van het programma Meetnet Urbane Soorten (MUS) door Sovon.

2.3 Het bepalen van de effecten van de activiteiten

2.3.1 Benodigde informatie over de activiteit

Het bepalen of de voorgenomen activiteiten tot een overtreding kunnen leiden in het kader van de Wet natuurbescherming is per project maatwerk. Om de effecten van de voorgenomen activiteiten te bepalen, is het noodzakelijk om de onderstaande aspecten van de activiteiten – naast de gegevens over de aanwezige (nestplaatsen van de) gierzwaluw – goed in beeld te hebben:

- **Aard activiteiten:** er moet een beschrijving plaatsvinden van wat de activiteiten inhouden.
- **Locatie activiteiten:** er moet onder meer, bij voorkeur ook op kaart, in beeld gebracht worden op welke locaties in het gebied de voorgenomen activiteiten gaan plaatsvinden.
- **Planning activiteiten:** het is nodig om meer inzicht te geven in de planning van de activiteiten om te bepalen wanneer en waar de effecten kunnen plaatsvinden (hier kan bijvoorbeeld aangegeven worden wanneer in het jaar en wanneer op de

dag de werkzaamheden uitgevoerd gaan worden).

- **Werkwijze activiteiten:** het is soms relevant om in beeld te brengen welke machines of welke materialen (wanneer) gebruikt gaan worden. Zo kan de omvang van de effecten bepaald worden.
- **Maatregelen ten gunste van gierzwaluwen:** er moet in beeld worden gebracht waar en wanneer bepaalde maatregelen worden genomen ten gunste van de gierzwaluw om zo de eventueel optredende effecten te kunnen nuanceren.

2.3.2 Toetsing aan de verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming

Bepalen van vernieling, beschadiging, wegnemen of storen van nesten

De effectbeoordeling moet onderbouwd aangeven of de functionaliteit van nestenplaatsen tijdens (de realisatiefase) en na uitvoer van de activiteiten (de uiteindelijke opleveringsfase en gebruiksfase) altijd gegarandeerd kan worden. Er moet onderbouwd aangegeven worden in hoeverre er sprake is van beschadiging of vernieling van vaste nestplaatsen. Een dergelijke effectbeoordeling kan gemaakt worden wanneer de volgende onderdelen in beeld worden gebracht:

- Het aantal nesten in het beïnvloedingsgebied van de ruimtelijke activiteiten.
- De exacte locaties van de nesten (naast adres ook de exacte locatie van de vliegopening).
- De omvang van de populatie in het beïnvloedingsgebied van de ruimtelijke activiteiten.

- Een overzicht van welke activiteiten gaan plaatsvinden, op welke plekken, op welk moment, de wijze van uitvoering, en dergelijke.
- Een aanduiding waar en wanneer welke maatregelen worden genomen ten gunste van de gierzwaluw, zowel tijdens de bouwfase als de gebruiksfase.

Met behulp van deze gegevens kan een gierzwaluwdeskundige met een ecologische onderbouwing aangeven in welke mate er door de activiteiten een achteruitgang in de ecologische functionaliteit, op welk moment en al dan niet tijdelijk, van de aanwezige nesten gaat optreden. Het bepalen of de functionaliteit in het geding komt, is per project maatwerk.

Aantasting of 'vernietiging' van de nestplaatsen is aan de orde wanneer deze in aantal of kwaliteit afneemt, waardoor deze plek niet meer de functie van nest kan vervullen. Ook activiteiten die alleen gericht zijn op bijvoorbeeld de uitvliegomgeving van het nest kunnen effect hebben op de functionaliteit van een nest van de gierzwaluw. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de plaatsing van steigers die het in- en uitvliegen onmogelijk maken.

Er kan sprake zijn van een opzettelijke verstoring of aantasting in kwaliteit van een nest als deze plaatsen fysiek, al dan niet voorlopig, wel in stand blijven, maar de activiteiten tot gevolg hebben dat de betreffende functie niet of minder goed vervuld kan worden. Dit kan onder meer veroorzaakt worden door aanwezigheid van mensen of door effecten van steigers of bouwverlichting die de aanvliegroute hinderen. Of er een negatief effect optreedt

is afhankelijk van de intensiteit, duur en frequentie van de herhaling van de verstoring en het moment waarop de verstoring plaatsvindt.

Er zijn in het kader van de Wet natuurbescherming gevolgen aan de orde als er sprake is van 'voorwaardelijk opzet' als het gaat om het beschadigen of vernielen van nestplaatsen. In het juridisch kader behorende bij dit kennisdocument wordt deze term nader uitgelegd.

Een hulpmiddel om te bepalen of er door de activiteit een kans is op negatieve effecten is de [Effectenindicator soorten](#). De effectenindicator geeft niet aan in welke mate er effect optreedt. Van belang is om in het onderzoek navolgbaar te onderbouwen welke effecten de activiteiten hebben en of het om een tijdelijk of permanent effect gaat.

Het opzettelijk beschadigen en vernielen van nesten of nestplaatsen of het opzettelijk storen van vogels kan op verschillende manieren mogelijk voorkomen worden (zie ook [hoofdstuk 3](#)).

Bijvoorbeeld:

- door het uitvoeren van de werkzaamheden buiten het broedseizoen, waarbij de invliegopeningen en nestruimten intact blijven;
- door het op een andere wijze uitvoeren van de activiteiten;
- door het toepassen van zorgplichtmaatregelen.

Ook kunnen effecten voorkomen worden door het afzien van het uitvoeren van de activiteiten op de betreffende plek.

Desalniettemin geldt dat wanneer er (met of zonder maatregelen) sprake is van het met voorwaardelijke opzet beschadigen of vernielen van de functionaliteit van de vaste voortplantings- of rustplaatsen of opzettelijk storen van vogels, er sprake is van het overtreden van de verbodsbepaling van de Wet natuurbescherming en er een ontheffing aangevraagd moet worden.

Bepalen of gierzwaluwen opzettelijk worden gedood of verwond

Vanuit de Wet natuurbescherming (zie [bijlage 1 Wet natuurbescherming](#)) geldt een verbod op het opzettelijk doden en vangen van gierzwaluwen. Het bepalen of er door de activiteiten gierzwaluwen opzettelijk worden gedood of verwond, is in alle gevallen maatwerk waarvoor een gierzwaluwdeskundige moet worden ingeschakeld. Opzet omvat ook voorwaardelijke opzet. Men moet zich altijd aan de zorgplicht houden, waarmee onder meer wordt bedoeld dat doden en verwonden moet worden voorkomen. Het doden of verwonden van gierzwaluwen kan aan de orde zijn bij bijvoorbeeld sloop van gebouwen als zich vogels op het nest bevinden.

Het doden of verwonden van gierzwaluwen is mogelijk te voorkomen door:

- het niet uitvoeren of door het op een andere wijze, tijd of plek uitvoeren van de activiteiten;
- het toepassen van zorgplichtmaatregelen;
- het nemen van maatregelen ten gunste van de gierzwaluw (zie hoofdstuk 3 voor voorbeelden).

Wanneer er (met of zonder maatregelen) sprake is van het met voorwaardelijke opzet doden of verwonden van gierzwaluwen, is er sprake van het overtreden van de verbodsbepaling van de Wet natuurbescherming. Dergelijke handelingen kunnen alleen uitgevoerd worden wanneer men een ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming voor de overtreding van deze verbodsbepaling in bezit heeft. Aangezien opzettelijke doding veelal te voorkomen is, wordt een ontheffing voor deze overtreding niet snel afgegeven.

Bepalen of eieren van gierzwaluwen beschadigd of vernield worden

Als activiteiten (zoals het afbreken van oude gootbetimmering, lichten van dakpannen en vernieuwen van het dakbeschot) leiden tot aantasting of vernietiging van nestplaatsen tijdens het broedseizoen, is de kans aanwezig dat er (zonder zorgplicht maatregelen) eieren beschadigd of vernield kunnen worden. Men moet bepalen of er eieren beschadigd of vernield worden door vooraf vast te stellen of er nesten aanwezig zijn op de plaatsen waar gewerkt gaat worden.

3 Mogelijke maatregelen ten gunste van de soort

- 3.1 Werken buiten kwetsbare periodes
- 3.2 Alternatieve nestplaatsen aanbieden
- 3.3 Faseren activiteiten in ruimte en tijd
- 3.4 Toegankelijk houden nestplaatsen
- 3.5 Ongeschikt maken nestplaatsen
- 3.6 Inschakelen gierzwaluwdeskundige
- 3.7 Opstellen ecologisch werkprotocol

3 Mogelijke maatregelen ten gunste van de soort

In dit hoofdstuk staat een aantal maatregelen ten gunste van de gierzwaluw genoemd die in aanmerking kunnen komen als bij de uitvoering van de voorgenomen activiteiten een overtreding van een verbodsbepaling gaat optreden. Door het nemen van één of meer van die maatregelen is het mogelijk om negatieve effecten van de activiteiten te verkleinen en mogelijk te voorkomen.

Naast de genoemde maatregelen geldt in alle gevallen dat er ook oplossingen liggen in andere niet nader omschreven alternatieven voor de uit te voeren activiteiten. Zo kan bij het isoleren van een gebouw wellicht de toegang tot nestplekken behouden blijven. Ook het niet uitvoeren van bepaalde activiteiten, zoals het niet plaatsen van vogelschroot, behoort tot de mogelijkheden om negatieve effecten op de gierzwaluw te voorkomen.

In alle gevallen is maatwerk mogelijk. In samenspraak met een gierzwaluwdeskundige moet worden bepaald wanneer, waar, welke en hoeveel maatregelen in het specifieke project getroffen moeten worden. Mogelijk komen er ook maatregelen in aanmerking die hier niet genoemd worden, maar waarvan door de gierzwaluwdeskundige wel aangetoond kan worden dat deze effectief zijn gebleken. Het toepassen van die maatregelen is mogelijk. Het is van belang op schrift een goede ecologische onderbouwing te geven waarom de te nemen maatregelen in het specifieke geval effectief zullen zijn.

De te nemen maatregelen kunnen meer algemeen van aard zijn, ze kunnen gericht zijn op het zorgvuldig handelen maar het kunnen ook mitigerende of compenserende maatregelen zijn. Het succes van de maatregel moet zeker of met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid vooraf vaststaan. Het uiteindelijke doel en beoordelingskader is het garanderen van de gunstige staat van instandhouding van de aanwezige populatie. De maatregelen dienen dan ook zo opgesteld en uitgevoerd te worden dat in ieder specifiek geval de instandhouding gewaarborgd wordt. In het geval van gierzwaluwen betreft het uitsluitend permanente maatregelen, aangezien tijdelijke maatregelen bij deze soort geen nut hebben of zelfs averechts werken (tweemaal verstorend). Zie voor een verdere toelichting [paragraaf 3.2](#).

De in dit hoofdstuk beschreven maatregelen bieden een houvast en vormen een hulpmiddel bij het samenstellen van maatregelen om de effecten op de gierzwaluw te verminderen dan wel te voorkomen.

Als monitoring aan de orde is, bijvoorbeeld als er veel nestplaatsen zijn of een groot (leef)gebied beïnvloed wordt, moet het uitgevoerde onderzoek (inventarisatie, effectbepaling) als nulmeting bruikbaar zijn. Dit vraagt extra aandacht bij het beschrijven van de gehanteerde methodiek in de rapportage die bij de ontheffingsaanvraag moet worden overlegd. Dat is van belang

omdat het onderzoek later herhaald moet kunnen worden. Mogelijk ook door partijen die niet bij dit eerste onderzoek betrokken zijn geweest.

De monitoringsresultaten moeten verder ten opzichte van de nulmeting goed kunnen worden geëvalueerd. Op basis van de waargenomen ontwikkelingen moeten voorstellen gedaan kunnen worden om de ingezette maatregelen te optimaliseren of te wijzigen ten gunste van de betreffende soort. Bij grootschalige projecten is monitoring van groot belang. Dit kan door het bevoegd gezag opgelegd worden als standaardonderdeel van het maatregelenpakket. Het monitoren van maatregelen geeft de kans om bij te sturen en aantoonbaar te maken dat maatregelen daadwerkelijk de gewenste positieve effecten opleveren.

Het wegvangen en vervolgens direct verplaatsen van gierzwaluwen naar een geschikte (nest)plaats in de directe omgeving van het plangebied heeft geen zin, omdat ze die nestplaats weer direct zullen verlaten. Dit is dan ook niet toegestaan en juridisch verboden.

De volgende maatregelen worden nader toegelicht:

- 3.1 [Werken buiten kwetsbare periodes](#)
- 3.2 [Alternatieve nestplaatsen aanbieden](#)
- 3.3 [Faseren activiteiten in ruimte en tijd](#)
- 3.4 [Toegankelijk houden nestplaatsen](#)
- 3.5 [Ongeschikt maken nestplaatsen](#)
- 3.6 [Inschakelen gierzwaluwdeskundige](#)
- 3.7 [Opstellen ecologisch werkprotocol](#)

3.1 Werken buiten kwetsbare periodes

Maatregel

De activiteiten worden altijd buiten de kwetsbare periode van de gierzwaluw uitgevoerd, tenzij zwaarwegende factoren aan de orde zijn.

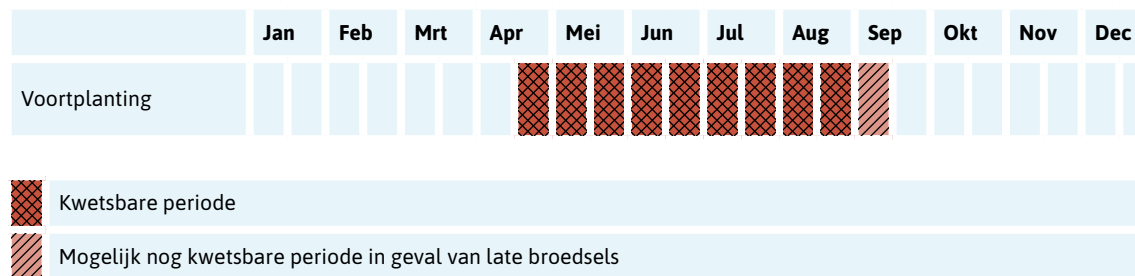
Kader maatregel

Zorgplicht/zorgvuldig handelen, behoud functionaliteit.

Uitleg

Een deskundige op het gebied van gierzwaluwen kan onderbouwd aangeven of de activiteiten plaats kunnen vinden. Pas nadat is vastgesteld dat de nestplaats verlaten is, kan gestart worden met de werkzaamheden.

De kwetsbare periode van de gierzwaluw is de voortplantingsperiode ([figuur 3.1](#)). Deze periode loopt van 15 april tot 1 september. Dit kan per broedgeval verschillen, waardoor mogelijk ook begin september nog broedparen aanwezig kunnen zijn (zie [paragraaf 1.2](#)).

Figuur 3.1: De kwetsbare periode van de gierzwaluw op hoofdlijnen.

Bij het uitvoeren van activiteiten is het van belang om rekening te houden met de kwetsbare periodes van de gierzwaluw (figuur 3.2). Bij activiteiten die effect hebben op het bewoonde nest van de gierzwaluw moeten de activiteiten plaatsvinden in de periode 1 september tot 15 april, mits er geen broedvogels meer aanwezig zijn. Indien de werkzaamheden doorlopen in het broedseizoen, moet voorafgaand aan de terugkomst van gierzwaluwen uit het zuiden voorbereidende maatregelen worden getroffen om te voorkomen dat gierzwaluwen tot broeden kunnen komen. Dit is alleen mogelijk wanneer eerst effectieve vervangende nestruimte is aangeboden buiten het plangebied (zie paragraaf 3.2).

3.2 Alternatieve nestplaatsen aanbieden

Maatregel

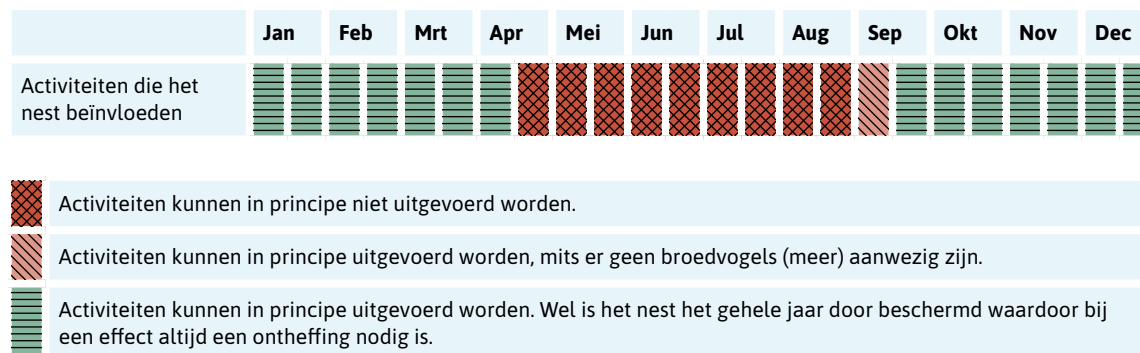
Voor elke nestplaats die zijn functie niet meer kan vervullen wordt gezorgd dat er meerdere nieuwe alternatieve nestplaatsen aanwezig zijn.

Kader maatregel

Behoud functionaliteit, waarborgen staat van instandhouding.

Uitleg

Als de nestplek verloren gaat door de ingreep, gaat de functionaliteit van die plek volledig verloren. Er moet gezorgd worden voor voldoende vervangende nestgelegenheden. Voor elke nestplaats die verloren gaat, moeten minimaal drie alternatieve nestplaatsen aangeboden worden. Dit houdt in dat er (in ieder geval) in het plangebied waar de activiteiten plaatsvinden, drie alterna-

Figuur 3.2: De periodes waarin activiteiten al dan niet uitgevoerd kunnen worden op hoofdlijnen weergegeven.

tieve nestplaatsen aangeboden moeten worden voor elke nestplaats die verloren gaat.

Bovendien geldt dat er altijd geschikte nestplaatsen beschikbaar moeten zijn voor gierzwaluwen wanneer zij in Nederland zijn. De alternatieve nestplaatsen moeten al bij de start van het broedseizoen in het plangebied beschikbaar zijn. Als dit niet mogelijk is, dan moeten de alternatieve nestplaatsen ook elders (buiten de invloed van de werkzaamheden) aangeboden worden. Ook hiervoor geldt dat aanbevolen wordt om minimaal drie alternatieve nestplaatsen aan te bieden. Aangezien elke situatie om maatwerk vraagt, moet het aanbieden van deze alternatieve nestplaatsen, zoals de locatie, ecologisch onderbouwd worden (zie paragraaf 3.2.1 voor de uitgewerkte voorwaarden voor de vervangende nestplaatsen).

Samenvattend betekent dit dat als de alternatieve nestplaatsen niet bij de start van het broedseizoen in het plangebied beschik-

baar zijn, er in totaal zes nieuwe nestplaatsen aangeboden worden voor één nestplaats die verloren gaat (eerst drie alternatieve nestplaatsen voorafgaand aan de werkzaamheden buiten het plangebied en vervolgens na afronding van de werkzaamheden drie binnen het plangebied). Van belang is dat de alternatief aangeboden nestplaatsen van voldoende kwaliteit zijn conform de eisen van de gierzwaluw (zie [paragraaf 3.2.1](#)) en dat ze aansluiten bij het karakter en locatie van de nestplaats(en) die verloren gaan.

Worden de vervangende nesten bevestigd aan of in woningen, dan is het raadzaam om een goede voorlichting te geven aan de bewoners. Gierzwaluwen besmeuren de gevels niet en geven in de regel geen overlast. Schoonmaken van de nestgelegenheid is niet nodig, dat doen de vogels zelf.

3.2.1 Voorwaarden vervangende nestplaats

Een vervangende nestplaats heeft nooit dezelfde eigenschappen als de oorspronkelijke nestplaats. Hierdoor kan een vervangende nestplaats zowel wat betreft zijn eigenschappen als zijn locatie, minder geschikt blijken dan verwacht. Onderstaande tien factoren spelen een belangrijke rol bij het succesvol aanbieden van vervangende nestplaatsen:

1. Permanent aanbieden van nestgelegenheden.
2. Moment van aanbieden alternatieve nestgelegenheden.
3. Afmetingen nestgelegenheden.
4. Afstand tot oorspronkelijke nestplaats.
5. Clustering van nestgelegenheden.
6. Geschikte locatie ten opzichte van de zon.

7. Karakter van alternatieve nestgelegenheden.
8. Aanvliegroute en uitvliegruimte.
9. Afspelen gierzwaluwgeluiden.
10. Inzetten deskundige.

1. Permanent aanbieden van nestgelegenheden

Als regel kan meegegeven worden dat vervangende nestgelegenheid ook permanente nestgelegenheid is. Maatregelen die op een andere locatie aangeboden worden ter overbrugging van tijdelijk onbruikbaar geraakte broedplaatsen (en/of als permanente voorzieningen niet tijdig gerealiseerd kunnen worden), mogen dus niet zonder meer verwijderd worden. Is dit niet mogelijk, dan moet dit ecologisch onderbouwd worden.

Gierzwaluwen zijn sterk gebonden aan nestplaatsen die voor jaren achter elkaar gebruikt worden. Om die reden geldt dat:

- Vervangende nestplaatsen na de realisatie van de activiteit (weer) aangeboden moeten worden binnen het plangebied (c.q. in de nieuw te bouwen ontwikkeling) en bij voorkeur op de oorspronkelijke locatie(s). Is dit niet mogelijk, dan moet dit ecologisch onderbouwd worden.
- Wanneer het niet mogelijk is om *tijdens* de werkzaamheden in het plangebied geschikte nestplaatsen beschikbaar te houden voor gierzwaluwen, dan moeten deze buiten de invloedssfeer van het plangebied aangeboden worden. Dit neemt niet weg dat er, daarnaast, ook in het plangebied vervangende nestgelegenheden gerealiseerd moeten worden. Dit kan betekenen dat, wanneer de activiteit in het plangebied voltooid is, er zowel binnen als buiten het plangebied

blijvend alternatieve nestgelegenheden aangeboden zijn.

- Alle vervangende nestgelegenheden duurzaam en voor langere tijd aangeboden dienen te worden. Dit geldt ook voor de vervangende nestgelegenheden die aangeboden worden buiten het plangebied; deze mogen niet zonder meer verwijderd worden en gelden ook als permanente nestgelegenheden. Is dit niet mogelijk, dan moet dit ecologisch onderbouwd worden.
- Vervangende nestgelegenheden die buiten de invloedssfeer van de werkzaamheden aangeboden worden ter overbrugging van onbruikbaar geraakte broedplaatsen kunnen uitwendige kasten betreffen van bijvoorbeeld duurzaam hout(beton).
- De vervangende nestgelegenheden die, na realisatie van de activiteit, binnen het plangebied aangeboden worden, moeten geïntegreerd worden in de nieuwe ontwikkeling (ingebouwde of ingemetselde nestplaatsen). Is dit niet mogelijk, dan moet dit ecologisch onderbouwd worden.

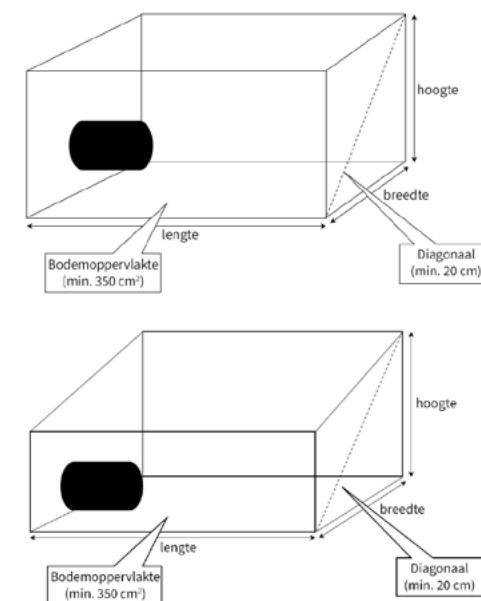
2. Moment van aanbieden alternatieve nestgelegenheden

Vervangende nestplaatsen moeten voor de terugkomst van de gierzwaluw uit het zuiden (vóór 15 april) beschikbaar zijn. Een langere gewenningsperiode van bijvoorbeeld een heel broedseizoen waarbij zowel de oorspronkelijke nestplaats als de alternatief aangeboden nestplaats beschikbaar is, is niet zinvol. Zolang de oude nesten beschikbaar zijn, hebben de gierzwaluwen geen reden om andere nestplaatsen op te zoeken en worden de nieuwe nestplaatsen niet als zodanig herkend. Om die reden is het eerder aanbrengen van vervangende nestplaatsen niet nodig. Deze maatregel geldt zowel voor nestplaatsen van enkele vogels als voor grotere kolonies (van 10 of meer paartjes).

3. Afmetingen nestgelegenheden

De nieuwe nestplaats moet wat betreft afmetingen en materiaal geschikt zijn voor gierzwaluwen.

- De afmetingen van de nestplaats zijn gebaseerd op de anatomie van de gierzwaluw (ca. 20 cm in lengte) en de nodige bewegingsruimte die de gierzwaluw nodig heeft in de broedruimte. Voor de afmetingen van de nestplaats zijn zowel het bodemoppervlak als de verhouding tussen de breedte en de hoogte van belang.
 - De nestgelegenheid moet een minimale bodemoppervlakte van 350 cm² hebben (lengte x breedte).
 - Daarnaast moet de nestgelegenheid voldoende ruimte bieden aan de gierzwaluw, zodat zowel de volwassen vogels als hun jongen zich voldoende in de broedruimte kunnen bewegen. Om deze ruimte te creëren, wordt als richtlijn gehanteerd dat de diagonaal van de zijwand minimaal 20 cm moet zijn (zie [figuur 3.3](#)).
 - Om tot het minimale broedoppervlak en de minimale diagonaal te komen, zijn verschillende afmetingen en verhoudingen mogelijk waarbij per zijde (lengte, breedte en hoogte) aan een minimale afmeting moet worden voldaan. De lengte moet minimaal 25 cm zijn, de breedte minimaal 13 cm en de hoogte minimaal 13 cm. Hierbij is de verhouding tussen de maten van belang, zodat er een bodemoppervlakte van minimaal 350 cm² wordt gecreëerd en een diagonaal van de zijwand van minimaal 20 cm. Hieruit volgt dat een combinatie van alleen de minimummaten niet voldoende broedoppervlak en broedruimte biedt.

Figuur 3.3: Visualisatie van aanduiding bodemoppervlakte en diagonaal nestgelegenheid.

- Het is mogelijk dat de nestgelegenheid een flauw hellend dakje heeft. Voor de afmeting van de hoogte kan de hoogte van de achterwand worden aangehouden.
- Voor alle genoemde maten van de nestgelegenheid geldt dat het binnenmaten betreft.

Zie onderstaande tabel voor voorbeelden van combinaties met per zijde de minimummaten die mogelijk zijn om voldoende bodemoppervlak én broedruimte te creëren. In blauw zijn de minimale lengtes per zijde aangegeven. Nestvoorzieningen die hieraan voldoen zijn dus geschikt voor de gierzwaluw.

	Lengte	Breedte	Hoogte
Kast met minimale lengte	Minimaal 25	Vanaf 14	Vanaf 14,5
Kast met minimale breedte	Vanaf 27	Minimaal 13	Vanaf 15,5
Kast met minimale hoogte	Vanaf 25	Vanaf 15,5	Minimaal 13

- De invliegopening is asymmetrisch aangebracht, zodat er een donkere hoek ontstaat (dit betekent circa 2 à 3 centimeter van één van de zijkanten).
- De invliegopening is circa 6,5 cm breed en minimaal 3 cm hoog. De invliegopening kan liggend, rechthoekig (hoekig of afgerond), halfcirkelvormig en rond zijn. De oppervlakte van de invliegopening kan variëren tussen 17 en 25 cm², voor halfronde vliegopeningen volstaat een oppervlakte van 12 – 18 cm² en bij een ronde invliegopening een diameter van circa 5 cm. Bij kleinere openingen hebben gierzwaluwen duidelijk moeite om binnen te komen, bij grotere openingen hebben andere soorten een grotere kans (spreeuwen en hals-

bandparkieten). Bij houten nestkasten wordt geadviseerd om te controleren of de randen van de invliegopening goed afgerond zijn in verband met vleugelbeschadiging.

- De onderkant van de invliegopening bevindt zich idealiter 2 à 3 centimeter, maar maximaal 5 cm vanaf de bodem van de binnenzijde van de kast. Deze maximale afstand is opgenomen, omdat de gierzwaluw bij een grotere afstand meer moeite heeft om onder andere de kast te kunnen verlaten.
- De aangeboden vervangende nestgelegenheid moet van voldoende duurzaam materiaal zijn en op een voldoende duurzame wijze worden bevestigd. Of de duurzaamheid voldoende is, hangt van meerdere factoren af. Bijvoorbeeld van:
 - het type materiaal (hout, houtbeton en dergelijke); materiaal van de houtsoort Western Red Cedar en Robinia (acacia) zijn duurzamer dan vuren of grenen,
 - de wijze van ophanging (in het geval van uitwendige kasten),
 - de aangebrachte plek (bijvoorbeeld onder een dakgoot of een andere vorm van overhang of vol in zon en wind),
 - het te verwachten gebouwbeheer (bij schilderwerk verdwijnen regelmatig aangebrachte, uitwendige, voorzieningen, maar nestkasten kunnen in het algemeen gewoon aan de buitenkant meegeleverd worden) en
 - of het beheer en onderhoud van de voorziening (herstel bij gebreken) geregeld is.

4. Afstand tot oorspronkelijke nestplaats

De nieuwe nestgelegenheid moet zich in de buurt van de oude nestplaatsen bevinden. Hoe dichter de vervangende nestplaats bij de oorspronkelijke nestplaats wordt gerealiseerd, hoe groter de kans is op broedsucces. Voor behoud van de functionaliteit van een nestplaats moeten de alternatief aangeboden voorzieningen zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke nestplaats aangeboden worden, bij voorkeur binnen 50 à 200 meter van de oorspronkelijke nestplaats. De gekozen afstand dient ecologisch onderbouwd te worden. Ervaring leert dat binnen 50 à 200 meter de maximale afstand is waarover gierzwaluwen (met geluid) van bestaande nestplaatsen - waarlangs giervluchten plaatsvinden - naar nieuwe nestplaatsen gelokt kunnen worden. Voor de betreffende gierzwaluwen zelf wordt een nestplek van één meter verderop of met een andere aanvliegroute vaak al niet herkend. Het succes van nieuwe nestgelegenheid hangt dus af van het kunnen lokken van gierzwaluwen naar de nieuwe nestplekken.

5. Clustering van nestgelegenheden

Aangezien de gierzwaluw een koloniebroeder is, kunnen de vervangende nestgelegenheden het beste geclusterd worden aangeboden. Dit kan door de nieuwe nestgelegenheden in kleine clusters aan te bieden (bijvoorbeeld 3-6 kasten in een groep of op een gevel). Het is hierbij van belang dat de afzonderlijke nestgelegenheden goed te onderscheiden zijn. Dit kan door er bijvoorbeeld voor te zorgen dat ze verschillende posities op de gevel hebben of een verschillende positie ten opzichte van kenmerken op de gevel. Zo is elke afzonderlijke nestplaats individueel te herkennen voor de gierzwaluw. Als nestkasten volledig

tegen elkaar worden geplaatst, wordt een maximum aantal van 3 kasten aangeraden. De voorkeur gaat uit naar het plaatsen van enkelvoudige kasten. Wanneer meervoudige kasten worden geplaatst (met meerdere nestruintes) heeft het de voorkeur dat deze maximaal 3 kamers bevatten. Méér identieke kasten tegen elkaar en méér kamers in een meervoudige kast leidt tot verwarring bij de vogels (en als gevolg daarvan gevechten) en een lagere acceptatie. Het gevolg hiervan is dat de maatregel minder effectief is.

6. Geschikte locatie ten opzichte van de zon

De nieuwe nestgelegenheid wordt op een voor de gierzwaluw gunstige, niet te warme plek aangebracht dus deze dient niet in de volle zon te liggen.

- De nieuwe nestgelegenheden dienen bij voorkeur op een hoek of langs de kopse kant van een gebouw in de koele, schaduwrijke noord- en oostgevels aangebracht te worden zodat geen overmatige hitte kan ontstaan in de kleine broedruimte. Als nestgelegenheden tussen 9.00 en 19.00 uur in de schaduw blijven, bijvoorbeeld onder een dakrand of dakgoot, kunnen andere windrichtingen overwogen worden.
- Een verspreiding in het aanbieden van de nestgelegenheden is aan te bevelen.

7. Karakter van alternatieve nestgelegenheden

Het karakter van de nieuwe nestgelegenheid moet vergelijkbaar zijn met de oorspronkelijke nestplaats. De kans op acceptatie van nieuwe nestgelegenheden is vele malen groter wanneer deze qua uiterlijk vergelijkbaar is met de oorspronkelijke nestplaats.

Laat bijvoorbeeld een nestplaats onder een dakoverstek terugkomen onder een dakoverstek. Voor nesten achter kantpannen op een kopgevel betekent dit bijvoorbeeld dat de nieuwe broedplaatsen dicht langs de dakranden en in ieder geval op dezelfde gevel geplaatst of geïntegreerd moeten worden. Probeer zoveel mogelijk de oude oorspronkelijke dakpannen te hergebruiken. Ook is de aanvliegroute van belang (zie punt hieronder).

8. Aanvliegroute en uitvliegruimte

Bij de nieuwe nestgelegenheid moet rekening gehouden worden met de aanvliegroute en uitvliegruimte. Een belangrijk gegeven bij het gebruik van nestgelegenheid door gierzwaluwen is de aanvliegroute. Er moet bij het aanbieden van alternatieve nestgelegenheden gelet worden op de aanvliegroute bij de oorspronkelijke nestplaats (van onderen, aan de voorzijde, aan zijkant et cetera; dit hangt vooral ook samen met het karakter van de nestgelegenheid). Wanneer deze op dezelfde manier wordt aangeboden als bij de oorspronkelijke verblijfplaats, dan is de kans op acceptatie groter. Daarnaast is het van belang dat de alternatieve verblijfplaatsen voldoende veilige uitvliegruimte hebben: minimaal 1 meter breed en ten minste op 3 meter hoogte. Denk daarbij ook aan het voorkómen van verkeersslachtoffers. De aanwezigheid van bijvoorbeeld platte daken, balustraden, bomen, geparkeerde auto's, vlaggenmasten en dergelijke kunnen het aanvliegen bemoeilijken. Probeer bij het aanbrengen van voorzieningen in laagbouw de nesten zo hoog mogelijk te plaatsen. Daarnaast moeten de nestgelegenheden voldoende veiligheid bieden tegen predatoren.

9. Afspelen gierzwaluwgeluiden

De kans op acceptatie van nieuwe nestgelegenheden wordt aanzienlijk vergroot door het afspelen van geluid bij nieuwe nestgelegenheden. Gierzwaluwen worden aangetrokken door geluiden van andere gierzwaluwen. Hiermee leren ze van jongs af aan waar geschikte nestgelegenheid aanwezig is. Het gebruik van lokgeluiden vergroot de kans op succes van nieuwe nestgelegenheid. Alhoewel het geen verplichting is, wordt het toepassen van lokgeluid aanbevolen, met name in de volgende situaties:

- als het karakter van de verdwenen broedplaats anders is dan het karakter van de nieuwe voorziening;
- als de afstand tussen oude en nieuwe voorziening groter is dan 50 meter;
- als de nieuwe voorziening op een ander gebouw of woning is geplaatst dan de verdwenen nestplek.

Er zijn verschillende momenten waarop lokgeluiden afgespeeld kunnen worden, namelijk vroeg in het voorjaar en in de zomerperiode. Als richtdata kan aangehouden worden:

- Half mei; het lokgeluid kan in deze periode broedvogels lokken waarvan de nestruimte verdwenen is. Deze periode is met name geschikt voor de nestgelegenheden die aangeboden worden in de overbruggingsperiode wanneer de oorspronkelijke nestplaatsen in het plangebied niet beschikbaar zijn.
- Half juni-half juli; het lokgeluid kan in deze periode jonge vogels lokken.

Houd bij het afspelen van lokgeluiden rekening met de volgende suggesties:

- Het beste is om het geluid zo dicht mogelijk bij de invliegopening af te spelen.
- Wanneer het geluid automatisch wordt afgespeeld, wordt aanbevolen om gedurende één uur of twee keer één uur in de ochtend tot begin van de middag het geluid af te spelen (grofweg tussen 8.00 en 13.00 uur). 's Avonds geluid afspelen heeft geen zin, dit betekent voor gierzwaluwen namelijk dat de kast bezet is.
- Wanneer er handmatig geluid wordt afgespeeld (dus niet automatisch), dan wordt aanbevolen om het geluid alleen af te spelen als er gierzwaluwen in de buurt vliegen.
- Speel bij regen geen lokgeluiden af.
- Speel verschillende typen lokgeluiden af. Lokgeluid is het meest effectief als het bestaat uit verschillende typen roepen die na elkaar en gedurende een korte periode (1-2 minuten) te horen zijn en die afgewisseld worden met periodes van stiltes.
- Het geluid moet zonder vervorming over een beperkte afstand hoorbaar zijn (circa 50 m) en niet te hard nabij in gebruik zijnde nestlocaties.
- Het geluid moet geen overlast voor omwonenden veroorzaken. Dit kan worden voorkomen door binnen elk uur dat geluid wordt afgespeeld ook stiltes op te nemen waardoor het geluid niet continu klinkt.

Op de website van Gierzwaluwbescherming Nederland (gierzwaluwbescherming.nl) zijn lokgeluiden en verdere tips beschikbaar.

10. Inzetten deskundige

Er moet een deskundige geraadpleegd worden die ervaring heeft met geslaagde vervangende nestgelegenheid bij gierzwaluwen. Deze deskundige, die op de hoogte is van de recente ontwikkelingen, moet de keuze onderbouwen welk type gebruikt gaat worden, evenals de aantallen en de manier van ophangen (kleine groepen).

3.2.2 Voorbeelden vervangende nestplaats

Voor het aanbieden van een alternatieve nestplaats zijn verschillende types kunstmatige voorzieningen mogelijk en is elk project maatwerk. Een gierzwaluwdeskundige moet voor de specifieke situatie de te gebruiken typen voorzieningen en de aantallen daarvan onderbouwd bepalen. Buiten het plangebied kunnen nestkasten ingezet worden, maar neststenen verdienen indien toepasbaar de voorkeur boven nestkasten (de neststenen zijn duurzamer en onderhoudsvrij). In het gebouw geïntegreerde nestgelegenheid (zoals in het dakgootoverstek en dakgootombouw) kan gebruikt worden bij nieuwbouw, maar vraagt wel architectonisch maatwerk.

Ingemetselde neststenen

Er zijn in Nederland goede resultaten behaald met het inbouwen of aanbrengen van neststenen. Neststenen die men bij nieuwbouw of renovatie inmetselt zijn de meest duurzame oplossing voor gierzwaluwen. Bij het inmetselen moet er achter de nestkast voldoende isolatie geplaatst worden, anders kunnen koudebruggen ontstaan³, al is dit bij een goede toepassing doorgaans niet het geval. Ondiepe stenen (tot circa 15 centimeter diep) zijn

³ Zie voor meer informatie <https://bouwnatuurinclusief.nl/blogs/plaatsen-inbouwkast-tast-energieprestatie-niet-aan>.

geschikt om in nieuwbouw in te bouwen. Stenen van 17 centimeter diep kan men eventueel een paar centimeter laten uitspringen. Bij renovatie is de situatie afhankelijk van de dikte van de muur. De meeste grote oude gebouwen hebben dikke muren zodat elk type van inbouwsteen hier wel in past. Door het creatief in metselen van neststenen kan dit nog een mooi architectonisch element geven. Neststenen moeten horizontaal ingemetseld worden (met de vliegopening kort bij de bodem).

Er zijn twee types ingemetselde neststenen:

1. Zichtbaar ingemetseld, waarbij de neststeen volledig te zien is aan de buitenkant (zie [figuur 3.4](#), links).
2. Onzichtbaar ingemetseld, waarbij alleen de invliegopening zichtbaar is (zie [figuur 3.4](#), rechts).

Bij nieuwbouw zou met ingemetselde neststenen standaard voor kunstmatige nestgelegenheid gezorgd kunnen worden. De neststenen moeten zo hoog mogelijk in de gevel worden aangebracht (minimaal 3 meter hoog), bij voorkeur op het noorden of het oosten. Ook moet de aanvliegroute vrij zijn. Van groot belang is dat de neststenen geen losse delen bevatten (doppen met de invliegopening). Losse delen vallen er op den duur uit waardoor de neststenen onbruikbaar worden voor gierzwaluwen. Zie [paragraaf 3.2.1](#) voor de verdere voorwaarden voor ingemetselde neststenen.

Nestkasten

Gierzwaluwen broeden in nestkasten (zie [figuur 3.5](#)). Nog meer dan bij ingebouwde neststenen moet er hier op gelet worden dat ze in de zomerperiode nooit in de felle zon hangen. Nestkasten bestaan er in vele vormen en maten. Het meest duurzame zijn de

Figuur 3.4: Voorbeelden van ingemetselde neststeen. (Bron: Linda Smitskamp en Jochem Kühnen)

houtbetonnen of vezelcement types, maar ook houten nestkasten zijn geschikt mits van duurzaam hout (bijvoorbeeld Western Red Cedarhout en Robinia). Bij houten nestkasten is het van belang om onbehandeld hout te gebruiken, in ieder geval de binnenkant. Indien vezelplaat of ander plaatmateriaal gebruikt wordt, dient dit watervast verlijmd te zijn. Indien met houtlijm gewerkt wordt, dient dit watervast lijm te zijn. Met name als de kasten voor een langere periode geplaatst worden, is het van belang dat de kasten van duurzaam materiaal gemaakt zijn.

Figuur 3.5: Voorbeeld van nestkast voor gierzwaluwen. (Bron: Jochem Kühnen)

Een goede, duurzame bevestiging van de nestkasten is zeer belangrijk: voorkom dat deze naar beneden kan vallen. Hang steeds het juiste type nestkast op de juiste plaats. Sommige nestkasten zijn alleen geschikt om onder een oversteek te hangen, andere kunnen ook zonder oversteek opgehangen worden. Zie [paragraaf 3.2.1](#) voor de verdere voorwaarden voor nestkasten.

Geïntegreerde nestgelegenheid

Een geïntegreerde nestgelegenheid is een broedruimte die in bestaande ruimten van gebouwen wordt gecreëerd door ze geschikt toegankelijk te maken voor gierzwaluwen. Enkele voorbeelden:

- Laat een spleet van een 4 centimeter tussen de muur en de rand van de dakgoot, zo kunnen gierzwaluwen hier perfect tussen kruipen en in de holte van de dakgoot nestelen.
- In de dakoverstek zit meestal een holle ruimte. Als hier onderaan enkele invliegopeningen gecreëerd worden, ontstaat er een perfecte broedplaats voor gierzwaluwen.
- Verluchttingsroosters in de muren kunnen worden uitgeslepen. Hier vinden gierzwaluwen ook een broedplaats.
- Steigergaten in oude gebouwen zijn dikwijls dichtgemaakt om duiven buiten te houden. Als men deze opnieuw opent met een invliegopening die alleen geschikt is voor gierzwaluwen, dan zijn dit ook geschikte nestplaatsen.
- Een heel goedkope oplossing is het aanbrengen van sleuven (3 – 3,5cm x 5,5 – 7 centimeter) onderin de gootbekisting. Dergelijke sleuven moeten onderling een tussenruimte van tenminste 1,5 meter hebben en moeten dicht bij de gevel aanwezig zijn. Dit soort openingen is erg in trek bij zowel gier-

zwaluwen als diverse soorten vleermuizen. Bij het creëren van nestgelegenheden in de gootbekisting is het verstandig rekening te houden met oververhitting door warmtestraling van de bovenliggende dakpannen. Dit kan door de gootbekisting af te schermen. Bij het plaatsen van nestkasten in de gootbekisting kan isolatie worden bevestigd aan de bovenzijde van de nestkast ([figuur 3.6](#)).

Figuur 3.6: In de dakgootbekisting zijn enkele invliegopeningen gecreëerd zodat er nestgelegenheden voor de gierzwaluw ontstaan. (Bron: Jochem Kühnen)

Als deze ruimten veilig en groot genoeg zijn én niet te warm worden kan men op een goedkope, eenvoudige manier nestplaatsen maken. Zie [paragraaf 3.2.1](#) voor de verdere voorwaarden voor geïntegreerde nestgelegenheid.

Dakpannen

Het plaatsen van speciale gierzwaluwdakpannen als vervangende nestplaats wordt afgeraden. Dit aangezien de temperatuur onder dakpannen zeer hoog kan oplopen en er voldoende andere opties zijn voor alternatief aan te bieden nestplaatsen.

Figuur 3.7: Verloop van bezetting van aangebrachte neststenen in het gemeentehuis van Noordwijk. De bewoonde neststenen zijn omcirkeld. (Bron: Verkade, 2009)

3.2.3 Monitoring vervangende nestplaats

Monitoring om de effectiviteit van de maatregel aan te tonen kan nodig zijn. Monitoring op bezetting en broedgevallen bij nieuw aangeboden nestkasten kan het beste vrij laat in het seizoen plaatsvinden, na 15 juni, omdat er eerder nog weinig kans is op paartjes die al een kast bezet hebben. De gierzwaluwen hebben tijd nodig om de nestkast te ontdekken, te bezetten en er een partner in te lokken. Het is zinvol om in de periode 15 juni tot 15 juli te monitoren (twee à drie avonden). Bezetting (maar nog niet broeden) is vrij aannemelijk als er 's avonds tussen 1,5 uur vóór zonsondergang en een half uur na zonsondergang twee vogels naar binnen vliegen en binnen blijven.

3.2.4 Succesfactor vervangende nestplaats

Onder meer door monitoring komt er geleidelijk meer kennis beschikbaar over welke typen van vervangende aangebrachte nestplaatsen op korte of lange termijn geschikt zijn. Nieuwe “kunstmatige” nestgelegenheden worden inmiddels regelmatig toegepast maar of kolonisatie goed verloopt is vaak lastig te beoordelen. Het accepteren van de nieuwe nestgelegenheid hangt van meerdere factoren af. Duidelijk is wel dát het mogelijk is, want op veel plaatsen zijn reeds successen behaald. Het kan echter jaren duren voordat deze gebruikt worden. Het aandeel van de populatie gierzwaluwen dat gebruik maakt van nieuw aangeboden kunstnesten kan 25% bedragen (Verburg, 2020) en kan in de loop van der jaren verder oplopen (zie [figuur 3.7](#)). Als andere vogels, zoals mussen of spreeuwen, de nestkasten en/of pannen bezetten, laat ze dan hun gang gaan. Ze wijzen de gierzwaluwen, die een voorkeur voor ‘gestoffeerde nesten’ lijken te

hebben, de weg. De gierzwaluwen kunnen de andere vogels desnoods verjagen.

3.3 Faseren activiteiten in ruimte en tijd

Maatregel

Door activiteiten gefaseerd in de ruimte en tijd uit te voeren, kan er bij grotere projecten met meerdere gebouwen voor worden gezorgd dat er op elk moment voldoende functionerende nestplaatsen aanwezig blijven.

Kader maatregel

Behoud functionaliteit, waarborgen staat van instandhouding.

Uitleg

Vanuit de delen die gehandhaafd blijven heeft de populatie de mogelijkheid te herstellen na een tijdelijke achteruitgang veroorzaakt door de activiteiten. Hierdoor kunnen gierzwaluwen verhuizen naar andere vrije gebieden in de directe omgeving, voor zover die de juiste kwaliteit hebben (gekregen). Van belang is dat er voldoende nestplaatsen functioneel blijven. Het veroorzaken van een tijdelijke achteruitgang van de populatie is juridisch gezien zonder ontheffing niet toegestaan.

Het faseren van de activiteiten in ruimte en tijd is per project maatwerk. Aanbevolen wordt dit in een werkprotocol vast te leggen. Er moet altijd een deskundige op het gebied van gierzwaluwen worden ingeschakeld. Monitoring van de effectiviteit van de genomen maatregelen kan nodig zijn. Bij een activiteit met

een klein ruimtebeslag ligt fasering in de ruimte en tijd minder voor de hand tenzij er cumulatie van effecten optreedt.

3.4 Toegankelijk houden nestplaatsen

Maatregel

Nestplaatsen kunnen tijdens het uitvoeren van de activiteiten toegankelijk gehouden worden.

Kader maatregel

Zorgplicht/zorgvuldig handelen, behoud functionaliteit.

Uitleg

Nestplaatsen kunnen toegankelijk gehouden worden door bijvoorbeeld:

- Steigers, doeken, folie en vangnetten, die bij renovatiewerkzaamheden van gebouwen gebruikt worden, zodanig te plaatsen dat holten, nissen en dergelijke die door gierzwaluwen als in- en uitvliegopeningen worden gebruikt toegankelijk blijven en er voldoende aanvliegruimte is.
- Geen (bouw)licht op de in- en uitvliegopeningen te laten schijnen.

3.5 Ongeschikt maken nestplaatsen

Maatregel

Nestplaatsen worden tijdig voorafgaand aan de eigenlijke activiteiten ongeschikt gemaakt wanneer tijdens de periode dat de gierzwaluwen in Nederland zijn, gewerkt wordt. Het heeft echter altijd

de voorkeur om de werkzaamheden uit te voeren buiten de broedperiode (zie paragraaf [3.1 Werken buiten kwetsbare periodes](#)).

Kader maatregel

Zorgplicht/zorgvuldig handelen.

Uitleg

Wanneer toch tijdens de broedperiode werkzaamheden uitgevoerd moeten worden, moeten de nestplaatsen tijdig voorafgaand aan de activiteiten ongeschikt gemaakt worden. Dit om te voorkomen dat de nestplaatsen bewoond zijn tijdens de uitvoering van de activiteiten. Het ongeschikt maken houdt het volgende in:

- Nestplaatsen die door de werkzaamheden worden aangetast, moeten voor het broedseizoen ongeschikt gemaakt worden door ze af te sluiten vóór de start van het broedseizoen (15 april). Dit moet voor de start van de werkzaamheden en na het tijdig realiseren van vervangende nest- en rustgelegenheid gebeuren.
- In alle gevallen moet een gierzwaluwdeskundige worden ingeschakeld om de best passende methode en het beste moment te bepalen, uit te voeren en te controleren.

Indien van toepassing moeten de materialen ten behoeve van het ongeschikt maken van een gebouw of woning weer verwijderd worden na de werkzaamheden.

3.6 Inschakelen gierzwaluwdeskundige

Maatregel

De activiteiten worden uitgevoerd onder begeleiding van een deskundige op het gebied van gierzwaluwen.

Kader maatregel

Zorgplicht/zorgvuldig handelen.

Uitleg

Onder een deskundige wordt een persoon verstaan die voor de situatie en soorten waarvoor diegene gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en kennis heeft op het gebied van soortspecifieke ecologie. De ervaring en kennis moet zijn opgedaan doordat de deskundige minimaal aan de eerste twee punten voldoet en eventueel voldoet aan één van de overige punten:

1. minimaal 3 jaar ervaring heeft met het uitvoeren van soortgericht onderzoek, eventueel onder begeleiding van een ervaren ecooloog;
2. soortspecifieke kennis heeft opgedaan (zoals over leefwijze en gedrag en het ontwerpen, aanbrengen en monitoren van nestgelegenheid voor gierzwaluwen in succesvolle projecten) door middel van bijvoorbeeld veldwerk, onderzoek, studie of opleiding;
3. op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie;
4. op MBO-niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt natuurwetgeving, soortenherkenning en zorgvuldig

- handelen ten opzichte van die soorten;
5. als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus;
 6. zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming en is aangesloten bij de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals Gierzwaluwbescherming Nederland, Vogelbescherming Nederland en Sovon).

3.7 Opstellen ecologisch werkprotocol

Maatregel

Een deskundige stelt een ecologisch werkprotocol op (indien aan de orde). Dit ecologisch werkprotocol moet op de locatie aanwezig zijn en de inhoud moet bij de betrokken werknemers bekend zijn. De activiteiten moeten aantoonbaar volgens dit protocol worden uitgevoerd.

Kader maatregel

Zorgplicht/zorgvuldig handelen.

Uitleg

In een ecologisch werkprotocol staat omschreven welke maatregelen getroffen worden om effecten op beschermde soorten te voorkomen. Ook staat erin hoe te handelen als deze effecten toch optreden. Er staat onder andere in het ecologisch werkprotocol vermeld:

1. in welke periode gewerkt moet worden;
2. welke activiteiten op welke locatie(s) en op welk moment plaatsvinden;
3. welke maatregelen worden genomen vooraf, gedurende het werk en na de realisatie plus wat daarmee exact wordt gerealiseerd voor de gierzwaluw;
4. wanneer begeleiding door een deskundige op het gebied van de gierzwaluw noodzakelijk is;
5. hoe/of de effectiviteit van de genomen maatregelen wordt gemonitord;
6. wie die gierzwaluwdeskundige is, wat zijn of haar ervaringen zijn op het gebied van de soort en wat de deskundige exact gaat doen;
7. wanneer en op welke wijze het logboek wordt bijgehouden.

4 Beschermingsmaatregelen per activiteit

4.1 Effecten van verschillende typen activiteiten

4.2 In aanmerking komende maatregelen bij verschillende typen activiteiten

4 Beschermingsmaatregelen per activiteit

In dit hoofdstuk staat van een aantal veelvoorkomende activiteiten een indicatie van negatieve effecten op de gierzwaluw. Daarnaast staat beschreven bij welke activiteiten welke maatregel of maatregelen veelal in aanmerking komen om de negatieve effecten op de gierzwaluw te vermijden of zoveel mogelijk te voorkomen. Dit gebeurt op hoofdlijnen. Elk project en elk gebied is uniek: maatwerk is noodzakelijk.

4.1 Effecten van verschillende typen activiteiten

Verschillende typen activiteiten hebben andere effecten tot gevolg. Belangrijk is het schaalniveau waarop de activiteiten zich afspelen en de wijze waarop de gierzwaluw negatief beïnvloed wordt. Voor de gierzwaluw kan dan in grote lijnen de volgende tweedeling worden gemaakt:

- activiteiten die zich over een groot oppervlakte afspelen, bijvoorbeeld in een gehele wijk of een groot deel van die wijk: er zijn meerdere nesten van gierzwaluwen bij betrokken; en
- activiteiten die zich beperken tot één of een enkele woning: er zijn in het algemeen weinig nesten van gierzwaluwen bij betrokken.

Bovenstaande opsomming betekent niet dat een activiteit met een gering ruimtesbeslag ook altijd geringe effecten heeft. Regelmatig zijn populaties, vaak klein en kwetsbaar, aanwezig in niet meer dan één of enkele gebouwen. Per activiteit moet dus op basis van het veldonderzoek beoordeeld worden welke

effecten optreden en welke maatregelen hierbij noodzakelijk zijn.

4.2 In aanmerking komende maatregelen bij verschillende typen activiteiten

Afhankelijk van het type activiteit en de grootte van het gebied waar de activiteit plaatsvindt, is het toepassen van één of meer van de maatregelen ten gunste van de gierzwaluw die genoemd zijn in hoofdstuk 3 effectief. In de tabel van [figuur 4.1](#) staat bij een groot aantal veel voorkomende activiteiten indicatief aangegeven welke maatregelen vrijwel altijd, vaak of meestal niet van toepassing zijn om negatieve effecten te vermijden of zoveel mogelijk te verminderen.

Elk gebied en alle activiteiten zijn uniek. De maatregelen die genomen worden betreffen dan ook altijd maatwerkmaatregelen. Afwijken van de genoemde maatregelen kan ook, mits een onderbouwing gegeven wordt waarom gekozen wordt voor (andere) maatregelen. Deze onderbouwing moet door een gierzwaluwdeskundige worden aangeleverd.

Gierzwaluw	Werken buiten kwetsbare periodes	Alternatieve nestplaatsen aanbieden	Faseren activiteiten in ruimte en tijd	Toegankelijk houden nestplaatsen	Ongeschikt maken nestplaatsen	Inschakelen gierzwaluwdeskundige	Opstellen ecologisch werkprotocol
Groot gebied, veel woningen (woonwijk, straat):							
Sloop van meerdere gebouwen	xx	xx	xx	o	xx	xx	xx
Renovatie, isolatie van meerdere gebouwen, asbest verwijderen, vogelschroot plaatsen	xx	xx	xx	xx	x	xx	xx
Werk wanddoek, folie plaatsen	xx	o	o	xx	o	xx	xx
Eén of een enkel gebouw:							
Sloop van een gebouw	xx	xx	o	o	xx	xx	x
Renovatie werkzaamheden zoals dakwerkzaamheden, isolatie en dichten van gaten, kieren en nissen; asbest verwijderen; vogelschroot plaatsen	xx	xx	o	xx	o	xx	x
Werk wanddoek, folie plaatsen	xx	o	o	xx	o	xx	o

Figuur 4.1: Indicatie van welke type maatregelen in aanmerking komen bij een aantal veel voorkomende activiteiten, afhankelijk van de grootte van het gebied waar de activiteit wordt uitgevoerd en de impact van de maatregel; xx = vrijwel altijd van toepassing, x = vaak van toepassing, o = vrijwel nooit van toepassing.

5 Bronnen

5 Bronnen

Literatuur

- Åkesson, S., R. Klaassen, J. Holmgren, J.W. Fox en A. Hedenström, A., 2012. *Migration Routes and Strategies in a Highly Aerial Migrant, the Common Swift Apus apus, Revealed by Light-Level Geolocators*. PLoS ONE 7(7): e41195.
- Åkesson, S., G. Bianco en A. Hedenström, 2016. *Negotiating an ecological barrier: crossing the Sahara in relation to winds by common swifts*. Phil. Trans. R. Soc. B 371: 20150393.
- Altenburg, J.F., 2016. *Culemborgse nieuwbouwwijk (b)lijkt spreuwenwalhalla*. Limosa 89: 170-178.
- Berghuis, A. & K. Scharenburg, 2009. *Gierzwaluwen: echte mooiweervogels. Aantalsverloop en broedsucces van drie broedkolonies in Noord- en Zuidhorn (Gr.)*. Het Vogeljaar 57(9).
- Buurma, L.S., 2000. *Dusk and dawn ascent of the swift, Apus apus L.* In: Proceedings of the 25th Conference of the International Bird Strike Committee, Amsterdam, The Netherlands, 17e-21 April 2000 (Ed. by J. van Nugteren), pp. 1e-14. Amsterdam: IBSC.
- Dokter A.M., S. Åkesson, H. Beekhuis, W. Bouten, L. Buurma, H. van Gasteren & I. Holleman, 2013. *Twilight ascents by common swifts Apus apus, at dawn and dusk: acquisition of orientation cues?* *Animal Behaviour* 85 : 545-552.
- Genton, B., 2010. *Chronologie comportementale du martinet noir Apus apus sur un site de reproduction; choisir une cavité, la partager, la defender*. Nos Oiseaux 57, 243-264.
- Gierzwaluwen bulletin 2009-2019 –1. Vereniging Gierzwaluwbescherming - Nederland (GBN).
- Jong, G. de & Wonders, K., 2018. *Inventarisatie van de Gierzwaluw in Amsterdam, Amstelveen en Diemen. Rapportage van vijf jaar onderzoek aan nestplaatsen (2013-2017)* Gert de Jong Ecologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Klaassen, R., Klaassen, H., Berghuis, A., Berghuis, M., Schreven, K., van der Horst, Y., Verkade, H. and Kearsley, L., 2014. *Trekroutes en overwinteringsgebieden van Nederlandse Gierzwaluwen ontrafeld met geolocators*. Limosa 87: 173-181.
- Lelie, M. van der, z.j. *Bouwprojecten & Gierzwaluwen in Amersfoort*.
- Lindeboom, R., 2016. *Gierzwaluwen in de stad Groningen*. De Grauwe Gors 43, 26-34.
- Louwe Kooijmans, J., 2009. *Stadsvogels. Bouwen, beleven, beschermen*. Vogelbescherming Nederland, Tirion Natuur.
- Natuurpunt België, 2011. *Biodiversiteit in jouw gemeente: technische fiche Gieren langs de daken*. Natuurpunt, Mechelen.
- Nöbauer, S., F. Schmeller & P. Griesberger, 2018. *Evaluation and improvement of a method for mapping Common Swifts. Apus apus (Linnaeus, 1758)*. Egretta 56: 109-115
- Offringa, H., 1996. *Slecht weer migratie van Gierzwaluw Apus apus op zee 1980-1994*. Limosa 69, 1-8. [10]
- Oosterhof, W., 2020. *Jongen boombroedende gierzwaluwen uitgevlogen*. Nieuwsbericht 20-7-2020. Sovon, Nijmegen.
- Schaub, T. Meffert, P.J. & Kerth, G., 2016. *Nest-boxes for Common Swifts Apus apus as compensatory measures in the context of building renovation: efficacy and predictors of occupancy*. Bird Conservation International (2016), 26:164-176.
- Sovon, 2020. *Handleiding Meetnet Urbane Soorten (MUS)*. Sovon, Nijmegen.

- Sovon, 2016. *Basishandleiding BMP & kolonievogels*. Sovon, Nijmegen.
- Sovon Vogel Onderzoek Nederland, 2018. *Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering*. Kosmos Uitgeverij, Utrecht/Antwerpen.
- Verburg, G., 2020. *Hoe effectief zijn nestkasten voor Gierzwaluwen en Huismussen?* De Levende Natuur 121: 19-22.
- Verkade, H., 2009. *Gierzwaluwen in Noordwijk-Binnen in 2008*. De Strandloper, 41(4), 15-26.
- Verkade, H, J. Jacobs, A. Marijnjs & I. van Dijk, 2015. *20 jaar Gierzwaluwen inventariseren in Noordwijk*. Limosa 88 (2015): 164-172.
- Vogelbescherming Nederland en de Zoogdiervereniging, 2018. *Checklist Groen Bouwen*. www.checklistgroenbouwen.nl
- Vogelbescherming Nederland, 2020. *Factsheet Gierzwaluw*. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Wetering, H. van de & Joop Jukema, 2008. *Leven leef-tijdsgroepen van de Gierzwaluw in de broedperiode ruimtelijk gescheiden?* Limosa 81, 11-16.
- Wortelboer, R., 2015. *Gierzwaluwen nader bekeken: tien jaar waarnemingen met camera's bij nesten*. Limosa 88: 57-73.

Websites

gierzwaluwbescherming.nl
sovon.nl
www.bij12.nl/natuur-en-landschap
www.rvo.nl
www.vogeltrekatlas.nl

Totstandkoming publicatie

Deze publicatie is een actualisatie van het kennisdocument uit 2017. In 2023 is deze actualisatie gerealiseerd in afstemming met Laneco/Dirk van Pijkeren namens Netwerk Groene Bureaus, Gierzwaluwbescherming Nederland/Rick Wortelboer, Sovon/Jan Schoppers, Vogelbescherming Nederland/Jip Louwe Kooijmans en Timo Roeke, Jochem Kühnen Natuuradvies/Jochem Kühnen, RVO/J. Beihuisen en een vertegenwoordiging van de provincies bestaande uit Omgevingsdienst Haaglanden/Margaret Konings, Provincie Groningen/Lennart Zwart, Provincie Flevoland/Nicolai Bolt, Omgevingsdienst Brabant Noord/Janmartin Rahder en Marcel Koen en Provincie Noord-Holland. Deze publicatie is in opdracht van het Interprovinciaal Overleg (IPO) door BIJ12 opgesteld en gecoördineerd.

Colofon

Dit is een publicatie van BIJ12

BIJ12

Leidseveer 2
3511 SB Utrecht

Meer informatie

www.bij12.nl
info@bij12.nl

Voor specifieke vragen met betrekking tot de uitvoering van de wet of beoordeling van een aanvraag, dient u contact op te nemen met de desbetreffende provincie.

Bronvermelding

Kennisdocument Gierzwaluw, versie 2.0
BIJ12 juli 2023

Foto voorkant

Copyright © Ran Schols, via Buiten-Beeld

Publicatienummer

BIJ12-2023-007

Bijlagen

BIJLAGE 1 Wet natuurbescherming

BIJLAGE 2 Jaarrond beschermde nesten

BIJLAGE 1 Wet natuurbescherming

Het juridisch kader voor de bescherming van de gierzwaluw is vastgelegd in artikelen 1.11 en 3.1 tot en met 3.4 van de Wet natuurbescherming. Deze staan hieronder uiteengezet.

Hoofdstuk 1. Algemene bepalingen

§ 1.3. Beschermingsmaatregelen algemeen

Artikel 1.11

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving.
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in elk geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten:
 - a. dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel,
 - b. indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevegd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of
 - c. voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.
3. Het eerste lid is niet van toepassing op handelen of nalaten in overeenstemming met het bij of krachtens deze wet of de Visserijwet 1963 bepaalde.

Hoofdstuk 3. Soorten

§ 3.1. Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

Artikel 3.1

1. Het is verboden opzettelijk van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te storen.
5. Het verbod, bedoeld in het vierde lid, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Artikel 3.2

1. Het is verboden vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn dood of levend, of gemakkelijk herkenbare delen daarvan, of uit deze vogels verkregen producten te verkopen, te vervoeren voor verkoop, onder zich te hebben voor verkoop of ten verkoop aan te bieden.
2. Het verbod, bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing ten aanzien van vogels van soorten, genoemd in bijlage III,

deel A, bij de Vogelrichtlijn, die aantoonbaar overeenkomstig het bepaalde bij of krachtens deze wet zijn gedood of gevangen, onderscheidenlijk verkregen, en ten aanzien van delen of producten van die vogels.

3. Het verbod, bedoeld in het eerste lid, is niet van toepassing ten aanzien van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen vogels van soorten, genoemd in bijlage III, deel B, bij de Vogelrichtlijn, die aantoonbaar overeenkomstig het bepaalde bij of krachtens deze wet zijn gedood of gevangen, onderscheidenlijk verkregen, en ten aanzien van delen of producten van die vogels.
4. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen regels worden gesteld over de verkoop, het vervoer voor verkoop, het onder zich hebben voor verkoop of het ten verkoop aanbieden van vogels van soorten, aangewezen op grond van het derde lid, en delen of producten van die vogels.
5. Een vogelsoort wordt op grond van het derde lid uitsluitend aangewezen, indien de handelingen, bedoeld in het eerste lid, uitgevoerd overeenkomstig regels als bedoeld in het vierde lid, er niet toe leiden dat het populatieniveau, de geografische verspreiding of de omvang van de voortplanting van deze soort in gevaar wordt gebracht of kan worden gebracht.
6. Het is verboden, anders dan voor verkoop, vogels, delen of producten als bedoeld in het eerste lid, onder zich te hebben of te vervoeren, tenzij deze vogels, delen of producten aantoonbaar overeenkomstig het bepaalde bij of krachtens deze wet zijn gedood of gevangen, onderscheidenlijk verkregen.

Artikel 3.3

1. Gedeputeerde staten kunnen ontheffing verlenen van verboden als bedoeld in artikel 3.1 of artikel 3.2, zesde lid, ten aanzien van vogels van daarbij aangewezen soorten, dan wel ten aanzien van hun nesten, rustplaatsen of eieren.
2. Provinciale staten kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van verboden als bedoeld in artikel 3.1 of artikel 3.2, zesde lid, ten aanzien van vogels van daarbij aangewezen soorten, dan wel ten aanzien van hun nesten, rustplaatsen of eieren.
3. Onze Minister kan ontheffing of vrijstelling verlenen van:
 - a. de verboden, bedoeld in artikel 3.2, eerste lid, ten aanzien van vogels, dood of levend, of gemakkelijk herkenbare delen daarvan, of ten aanzien van uit deze vogels verkregen producten van daarbij aangewezen soorten, of
 - b. regels, gesteld krachtens artikel 3.2, vierde lid.
4. Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:
 - a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
 - b. zij is nodig:
 - 1°. in het belang van de volksgezondheid of de openbare veiligheid;
 - 2°. in het belang van de veiligheid van het luchtverkeer;
 - 3°. ter voorkoming van belangrijke schade aan gewassen, vee, bossen, visserij of wateren;
 - 4°. ter bescherming van flora of fauna;
 - 5°. voor onderzoek of onderwijs, het uitzetten of herinvoeren van soorten, of voor de daarmee samenhangende teelt, of
 - 6°. om het vangen, het onder zich hebben of elke andere

- wijze van verstandig gebruik van bepaalde vogels in kleine hoeveelheden selectief en onder strikt gecontroleerde omstandigheden toe te staan;
- c. de maatregelen leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding van de desbetreffende soort.
5. In een ontheffing, onderscheidenlijk vrijstelling worden in elk geval voorschriften opgenomen, onderscheidenlijk regels gesteld, over:
- a. de middelen, installaties of methoden voor het vangen of doden, waarbij enkel het gebruik wordt toegestaan van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen middelen, installaties of methoden;
- b. de tijd en plaats waarvoor de ontheffing of vrijstelling geldt, en
- c. de wijze waarop het risico voor het behoud van de vogelstand wordt beperkt.
6. De verboden, bedoeld in de artikelen 3.1 en 3.2, zesde lid, zijn niet van toepassing op handelingen ten aanzien waarvan bij of krachtens enige wettelijke bepaling een besluit is vereist, indien bij of krachtens die wet is bepaald dat het desbetreffende besluit de handelingen uitsluitend toelaat indien is voldaan aan de voorwaarden, bedoeld in het vierde lid, en dat aan het besluit de voorschriften worden verbonden, bedoeld in het vijfde lid.
7. De verboden, bedoeld in de artikelen 3.1 en 3.2, zesde lid, zijn niet van toepassing op:
- a. handelingen ter uitvoering van een instandhoudingsmaatregel of een passende maatregel als bedoeld in artikel 2.2, en
- b. handelingen die zijn beschreven in en worden verricht overeenkomstig een beheerplan als bedoeld in artikel 2.3, eerste lid, een plan of een programma als bedoeld in artikel 2.3, vijfde lid, of een programma als bedoeld in artikel 1.13, eerste, zevende, of achtste lid, indien:
- 1°. ten aanzien van het beheerplan, het plan of het programma, althans het onderdeel dat betrekking heeft op de desbetreffende handelingen, is voldaan aan het in het vierde en vijfde lid bepaalde ten aanzien van ontheffingen en vrijstellingen, en
- 2°. het bestuursorgaan dat het beheerplan, het plan of het programma heeft vastgesteld tevens bevoegd is voor de verlening van een ontheffing, onderscheidenlijk vrijstelling als bedoeld in het eerste, onderscheidenlijk tweede lid voor dergelijke handelingen, of, als dat niet het geval is, het beheerplan, het plan of het programma is vastgesteld in overeenstemming met het bestuursorgaan dat bevoegd is voor de verlening van de ontheffing, onderscheidenlijk vrijstelling.

Artikel 3.4

1. Ingeval het vangen of doden van vogels als bedoeld in artikel 3.1, eerste lid, bij of krachtens deze wet is toegestaan, is het verboden deze vogels:
- a. te vangen of te doden met:
- 1°. middelen, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Vogelrichtlijn;
- 2°. middelen, installaties of methoden voor massaal of niet-selectief vangen of doden van vogels, of

- 3°. middelen, installaties of methoden waardoor een soort plaatselijk kan verdwijnen, of
- b. te achtervolgen met behulp van vervoermiddelen, genoemd in bijlage IV, onderdeel b, bij de Vogelrichtlijn, overeenkomstig de daar beschreven wijze.
2. Gedeputeerde staten kunnen ontheffing verlenen en provinciale staten kunnen bij verordening vrijstelling verlenen van een of meer van de verboden, bedoeld in het eerste lid. Artikel 3.3, vierde en vijfde lid, is van overeenkomstige toepassing.
 3. Onze Minister kan ontheffing verlenen van het verbod, bedoeld in het eerste lid, aanhef en onderdeel b, voor het gebruik van motorboten op open zee onder de in bijlage IV, onderdeel b, tweede gedachtestreep, tweede volzin, bij de Vogelrichtlijn genoemde voorwaarden.
 4. Bij algemene maatregel van bestuur kunnen middelen, installaties of methoden worden aangewezen die in elk geval worden gerekend tot de middelen, installaties, onderscheidenlijk methoden, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, onder 2° of 3°.

BIJLAGE 2 Jaarrond beschermde nesten

Vogels nemen in de Wet natuurbescherming een bijzondere positie in. De basis hiervoor vormt de Europese Vogelrichtlijn, waarin onder meer de bescherming gereguleerd is van alle inheemse en regelmatig voorkomende trekvogels, zodat deze 'kunnen voortbestaan en zich kunnen voortplanten'. De Wet natuurbescherming geeft aan dat alle broedende vogels, hun broedplaatsen én de functionele omgeving van de broedplaatsen beschermd zijn tijdens de broedperiode.

Daarnaast is er een aantal kwetsbare vogelsoorten waarvan de nesten ook jaarrond zijn beschermd. RVO.nl heeft daartoe in 2009 een (aangepaste) lijst opgesteld met vogelsoorten die dit betreft. Het is een indicatieve lijst die gebruikt kan worden bij het bepalen of er voor een ruimtelijke ingreep een ontheffing aangevraagd moet worden en om te kijken welke mitigerende maatregelen nodig zijn. Veel provincies hanteren deze – of een hierop gebaseerde – lijst waarbij geldt dat als er op (nesten van) deze soorten negatieve effecten ontstaan, een ontheffing in het kader van de Wnb aan de orde is. Het is geen uitputtende lijst en provincies kunnen er ook voor kiezen om gemotiveerd hun eigen beleid te formuleren voor wat betreft de omgang met vogelsoorten en de beschermingsstatus van hun verblijfplaats. Zie de website van de betreffende provincie of dit aan de orde is. Voor meer informatie kunt u zich richten tot de provincie waar de desbetreffende activiteit plaatsvindt.

Er wordt in de 'Aangepaste Lijst met jaarrond beschermde vogel-nesten' onderscheid gemaakt in vijf categorieën, waarbij de nesten van categorie 1 tot en met 4 jaarrond beschermd zijn en categorie 5 alléén tijdens de broedperiode. Hierbij geldt echter dat wanneer 'zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden' dat rechtvaardigen, ook de nesten van categorie 5 soorten jaarrond beschermd kunnen zijn. Voor deze soorten is daarom vaak ook inzicht nodig in de nesten en rustplaatsen in het plangebied en de omgeving. De onderscheiden categorieën staan hieronder aangegeven. Provincies kunnen per categorie soorten aanwijzen (veelal gebaseerd op de Aangepaste lijst met jaarrond beschermde vogelnesten van RVO) waarvoor in die provincie een zwaar beschermingskader geldt.

1. Nesten die, behalve gedurende het broedseizoen als nest, ook buiten het broedseizoen gebruikt worden als vaste rust- en verblijfplaats.
2. Nesten van koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast of afhankelijk van bebouwing of biotoop zijn. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.
3. Nesten van vogels, zijnde géén koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast of afhankelijk van bebouwing zijn. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar.

4. Nesten van vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen.
5. Nesten van vogels die weliswaar vaak terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen.

Werkt voor provincies

Dit is een publicatie van BIJ12

BIJ12
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht

Meer informatie
www.bij12.nl
info@bij12.nl

t 085 - 486 22 22